

TANULMÁNYOK

Dr. Palánkai Tiborné

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG BÜNTETŐJOGI TÁRGYÚ HATÁROZATAI; A BÜNTETŐJOG KODIFIKÁCIÓJÁNAK ALKOTMÁNYJOGI ÖSSZEFÜGGÉSEI¹

I. RÉSZ

Bevezető megjegyzések

A tanulmány – már csak terjedelmi okokból is – a határozatoknak az adott kérdésében részemről relevánsnak tekintett, ám teljes környezetéből kiemelt szövegeit tartalmazza. Ezeket szó szerint közlöm idézőjelek használata nélkül, nyomda-technikailag kiemelve. A szövegek részleges közlése kétségtelen magában hordja az önkényesség lehetőségét. Ennek következtében a tanulmány a kodifikátorok munkáját csak a figyelemfelhívás szintjén tudja segíteni, de semmiképpen nem tudja megkímélni őket az alkotmánybíró-sági döntések tanulmányozásától.

A határozatok értékelésére nem vállalkoztam. Nem érzem feladatommak a döntések kritikai elemzését, ugyanakkor a tanulmányban jelzem, ha ilyen létezik. Csak egy megjegyzést teszek: az utóbbi években a határozatokhoz fűzött külvélemények és párhuzamos indokolások nagy száma szükségképpen óvatosságra int mindenkit, akinek azt kell mérlegelnie, hogy adott megoldás, illetve szabályozás kiállja-e majd az alkotmányossági vizsgálatot.

I. A büntető hatalomra vonatkozó általános tételek

1. Az Alkotmánybíróság elsősorban a múltban elkövetett bűnök büntetőjogi eszközökkel történő megtorlására irányuló törvényhozási törekvések, az ún. igazságtételi folyamat alkotmányosságának ellenőrzése során jelölte ki általánosságban az állam büntető hatalmának alkotmányos-

sági határait. Az alkotmányossági követelmények a büntető hatalommal való „takarékosagra”, a feltétlenül szükséges mértékű és arányos igénybevételére ösztönöznek. Ez vonatkozik a bűncselekmények körének kijelölésére, az igénybe vehető büntetések és egyéb jogkövetkezmények megválasztására, a bűncselekmény miatti felelősség megállapításának alapelveire és eszközeire, a büntetések és az intézkedések végrehajtásának módjára.

A büntető jogalkotás alkotmányos korlátozottsága jelen viszonyaink között nem képezi sem politikai, sem tudományos vita tárgyát. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság határozataiban a korlátozottság tartalmi és formai kritériumainak összegezésére használt terminológia, az „alkotmányos büntetőjog” erőteljes kritikát váltott ki.²

Az alkotmányos büntetőjog, mint kifejezés az **11/1992. (III. 5.) AB határozatban** (ún. elévülési határozat)³ jelent meg a *rendelkező részben*. A határozat indokolása igen részletesen fejtette ki a fogalom tartalmát. Ezt követően az alkotmánybíró-sági gyakorlatban az alkotmányos büntetőjog az alkotmányossági dogmatika meghatározott tartalommal rendelkező fogalmaként, meghatározott alkotmányossági követelmények összegzéseként a büntető anyagi és eljárási, valamint végrehajtási jogszabályokat érintő döntések indokolásának szerves részévé vált. Kétségtelen, hogy ennek jelentőségét eltérően értékeli az Alkotmánybíróság 1998-ig terjedő időszakának munkájában a büntetőjogi tárgyú határozatok döntő többségét előadóként jegyző Szabó András⁴, valamint az Alkotmánybíróság első elnöke Súlyom László⁵.

Az alkotmányos büntetőjog kifejezés „védel-

Dr. Palánkai Tiborné: alkotmánybíró-sági főelőadó

¹ Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatairól és a büntetőjog kodifikációjának alkotmányjogi összefüggéseiről – az Igazságügyi Minisztérium megbízásából, az új Büntető Törvénykönyv előkészítéséhez készített tanulmány a 2000. december 10. napjával zárult időszak alkotmánybíró-sági határozatait dolgozta fel. Jelen tanulmány az eredetinek szerkesztett, lényegesen lerövidített változata, kiegészítve az Alkotmánybíróság 2002. június 30-ig meghozott döntéseivel.

² *Wiener A. Imre: A büntető törvényhozás alkotmánybíró-sági kontrollja. Magyar Jog 1/2001:1–6.*

³ ABH 1992, 77–94.

⁴ *Szabó András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. Belügyi Szemle 10/99:3–17.*

⁵ *Súlyom László: Az Alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001., 563–576.*

mében” e tanulmányban is⁶ hangsúlyozni szeretném: az Alkotmánybíróságnak az Alkotmányból fakadó kötelezettsége, hogy a büntető felelősségre vonást érintő bármelyik jogszabály, sőt jogszabálynak nem minősülő normatív állami irányítási aktus bármelyik rendelkezéséről, a bárki által kezdeményezhető eljárásban alkotmányossági ítéletet mondjon. Ehhez elengedhetetlen a büntető anyagi jog igen szorosra fűzött, a büntető eljárási jog valamivel lazább, és a büntetés-végrehajtási jog formálódó dogmatikai rendszerének ismerete és tisztelete. Azonban némelykor ez önmagában nem jelent segítséget, más esetben pedig akadályát jelentheti az alkotmányossági követelmények érvényesülésének. Az Alkotmánybíróság hatáskörét kijelölő törvényhozói akarat és az Alkotmánybíróság szerepfelfogása határozza meg, hogy az Alkotmányban a büntető hatalomra közvetlenül megfogalmazott, illetve az Alkotmány rendelkezéseiből levezethető követelmények érvényesítése mennyiben mondhat ellent a „jogág dogmatikai (joglogikai) szabályainak”.

Az Alkotmány az alapvető jogok és köteleességek között számos, az egyént az állam hatalmával szemben védő, így a büntető hatalom gyakorlásának kereteit is kijelölő rendelkezést tartalmaz. Ilyen az élethez és az emberi méltósághoz való jog, a kínzás, a kegyetlen, embertelen megalázó bánásmód és büntetés tilalma (54. §), jog a szabadságra és a személyi biztonságra, a „habeas corpus” és kártérítés a törvénytelen fogva tartásért (55. §), a jogképesség (56. §), a törvény előtti egyenlőség, a törvényes, független és pártatlan bírósághoz, az igazságos és nyilvános tárgyaláshoz, a védelemhez, a jogorvoslathoz való jog, az ártatlanság védelme, a nullum crimen sine lege praevia elve (57. §), a szabad mozgáshoz, a tartózkodási hely szabad megválasztásához, a lakóhely, illetve az ország elhagyásához való jog, (58. §) a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog, a magánélet sérthetlensége (59. §).

A büntetőjogi felelősség törvényi feltételeinek, eszközeinek meghatározásánál feltétlenül mérlegelendő korlátként szerepel a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága (60. §), a véleménynyilvánítási szabadság és a sajtószabadság (61. §), a tudomány és a művészeti élet szabadsága (70/G. §), a gyülekezési és egyesülési jog (62–63. §), a diszkrimináció tilalma (70/A. §), az alapjogként védett tulajdonhoz való jog és a vállalkozás szabadsága (9. § és 13. §). Szerepet kapnak az állampolgári kötelezettségek is, mint a haza védelmének (70/H. §), vagy a közteherviselésnek kötelezettsége (70/I. §).

Az alkotmányos követelmények azonban nem

merülnek ki a tételesen megfogalmazott rendelkezésekben, ha úgy tetszik az Alkotmány „Különös Részében”. Az Alkotmánybíróság az Alkotmányt ellentmondás-mentes rendszernek tekinti⁸, így a vizsgált jogintézmény vagy törvényi rendelkezés megítélésénél több egymásra vonatkoztatott tételt vesz figyelembe. Az állami büntető hatalom esetében az elévülési határozattól kezdve szinte mindig mérceként szerepelnek az Alkotmány „Általános Része”-ként felfogható rendelkezések, így a 2. § (1) bekezdésében normatív tartalommal meghatározott jogállamiságból levezetett követelmények, valamint az Alkotmány 8. §-ának előírásai: az állam kötelessége az alapvető jogok elismerésére, tiszteletben tartására és védelmére, az alapvető jogok lényegi tartalma korlátozásának tilalma, valamint az, hogy rendkívüli helyzetben az Alkotmány mely alapvető jogok gyakorlása tekintetében engedi meg és melyek esetében nem a felfüggesztést vagy a korlátozást.⁹

2. Az Alkotmánybíróság több határozatában nyilatkozott a törvényhozás szabadságáról és a szabadság alkotmányos határaitól.

2.1. Az Alkotmánybíróság a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó büntető rendelkezések alkotmányossági vizsgálata során foglalt állást a büntetőpolitikát érintő jogosítványairól. Az 1990-ből származó **1214/B/1990. AB határozatban** a következőket fejtette ki:

Az Alkotmánybíróságnak nincs jogosítványa a büntetőpolitika által megfogalmazott szükségletek, követelmények és célok helyességéről és indokairól, így különösen azok célszerűségéről és hatékonyságáról határozattal dönteni. Az Alkotmánybíróság csak a normában testet öltött politikai döntés alkotmányosságáról vagy alkotmányellenességéről határozhat. Ezt viszont olyan alkotmányossági vizsgálat keretében cselekszi, amelynek során figyelemmel van nemcsak az alaptörvény textusára, hanem annak normatív és intézményes összefüggéseire, és ugyanígy tekintettel van a Btk. rendelkezéseire és intézményeinek koherenciájára. Az Alkotmánybíróságnak tehát arra van jogosítványa, hogy a büntetőpolitika alkotmányos korlátait állapítsa meg, de ne a politika tartalmáról döntsön, ennek során pedig különös tekintettel legyen az alapjogok védelmének alkotmányos büntetőjogi garanciáira

[...] Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a modern büntetőjog egész fejlődése szempontjából igen fontos szerepe van azoknak a büntetőjog-elméleti eredményeknek, amelyek a büncselekménnyel okozott tárgyi jogsértés mellett felismerték az elkövetőkhöz kapcsolódóan a motívu-

⁶ *Paláncsi Tiborné*: Alkotmányos büntetőjog – néhány gondolat az Alkotmánybíróság büntető igazságszolgáltatást érintő határozatairól. In: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára, Magyar Kriminológiai Társaság, Bp. 1998.

⁷ *Wiener*: i. m. 5.

⁸ A kérdés élesen vetődött fel a halálbüntetés megsemmisítésekor: ld. Schmidt Péter különvéleménye és Sólyom László párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz (ABH 1990, 94. és 97–98.). A többségi vélemény 1991-re kialakult. Erről részletesebben *Sólyom*: i. m. 259–260.

⁹ ld. még 42/1993. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1993, 304.

mok, a célzat fontosságát, az életvezetés (az elkövetés előtti és utáni magatartás) jelentőségét, továbbá az életkor meghatározó szerepét. Ezeknek a felismeréseknek büntetőjogi értékesítése, helyessége vagy helytelensége kívül esik az alkotmányossági megítélésen. Az azonban alkotmányossági megítélés alá esik, hogy a büntetőjogi felelősség jogi szabályozásának és a büntetés mértékének alkotmányos garanciális szabályaira ezek milyen hatással vannak, vagy lehetnek. Ezek a büntetőjog-elméleti felismerések az érdem, illetve a megérdemeltség (büntetést érdemlőség) kategóriája révén lehetnek hatással a felelősségre és felelősségre vonásra.

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint a kriminálpolitika célszerűségi megfontolásai nem sérthetik a büntetőjog alkotmányos elveit és garanciáit. Amikor tehát a kriminálpolitika kriminológiai és büntetőjog-elméleti felismeréseket pusztán célszerűségi megfontolásokból úgy hasznosít a büntetőjogi rendszer normáiban, hogy azok sértik az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat, az Alkotmánybíróságnak legitim jogosítványa ezekről döntenie.¹⁰

2.2. Az Alkotmánybíróság működésének első éveiben olyan esetekben foglalt állást valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának alkotmányosságáról, amikor a magatartás büntetéssel tiltása alkotmányos alapjogok korlátozását jelentette. Ezeknél a döntéseknél fel sem merült az Alkotmánybíróság kompetenciájának hiánya vagy kivételessége a törvényhozó büntetőjogot érintő döntéseinek felülvizsgálatára.

Az elévülési határozat külön is jelentőséget tulajdonított az Alkotmányból egyértelműen következő alábbi tételeknek: *A törvényben az Alkotmány rendelkezéseiből is kitűnően a népszuverenitást kifejező Országgyűlés többségi akaratá testesül meg [Alkotmány 19. § (1), (2) és (3) bekezdés]. Az Alkotmány 32/A. § (1) bekezdése viszont az Alkotmánybíróság feladatává teszi a jogszabályok és így a törvény alkotmányosságának felülvizsgálatát. A Magyar Köztársaságban – mint jogállamban – ezek szerint egyedül az Alkotmánynak megfelelő törvény a jogszerű. A büntető törvénynek is alkotmányosnak kell lennie.*¹¹

Az Alkotmánybíróság a **30/1992. (V. 26.) AB határozatban** jelölte ki a büntetendővé nyilvánítás alkotmánybírósági kontrolljának szempontjait, az alkotmányos büntetőjognak a büntetendővé nyilvánítással kapcsolatos tartalmi és formai követelményeit.

[...] az Alkotmánybíróság a Btk. 269. §-a alkotmányosságának megítélésénél a következő kérdéseket vizsgálta:

– elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyil-

vánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén,

– a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszköztárában és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e.¹²

A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszköztárat csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.¹³

Ugyanezen határozatában fejtette ki az Alkotmánybíróság azt is, hogy a büntető jogszabály alkotmányosságának megítélése során vizsgálni kell, hogy a Btk. konkrét rendelkezése mértéktartó és megfelelő választ ad-e a veszélyesnek, nemkívánatosnak ítélt jelenségre, azaz az alkotmányos alapjogok korlátozása esetén irányadó követelménynek megfelelően a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre szorítkozik-e.¹⁴

A büntetőjog ultima ratio jellegének árnyaltabb kifejtése található meg a rémhírterjesztés megsemmisítése tárgyában született **18/2000. (VI. 6.) AB határozatban**: [...] A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszköztár ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendőek. Ugyanakkor ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekinti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségére is. A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás büncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alkotmányos alapjog büntetőjogi korlátozását.¹⁵

Ennek az álláspontnak némileg ellentmond, hogy a nemzeti jelkép megsértése tárgyában született **13/2000. (V. 12.) AB határozat** az arányos-

¹⁰ ABH 1995, 574–575. Ezt idézi – az 1995-ös állásfoglalást mintegy erősítve – 2000-ben a magánlaksértés (Btk. 176. §) alkotmányosságáról döntő 1427/B/1995. AB határozat, ABH 2000, 626.

¹¹ ABH 1992, 84.

¹² ABH 1992, 172.

¹³ ABH 1992, 176.

¹⁴ ABH 1992, 176.

¹⁵ ABH 2000, 129–130.

ság tekintetében a következőképp foglalt állást: *A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátozásakor az arányosság kérdésének megítélésénél egyrészt vizsgálni kell azt, hogy más jogi eszközök alkalmazására lehet-e számítani, másrészt más eszközök hiányában is tisztázandó, nem túl súlyos-e a büntetőjogi következmény. Az Abh.-ban [30/1992. (V. 26.) AB hat.] más jogi eszközként számításba vehetőnek tekintett kártérítés széles körben, visszatartó hatással való alkalmazására a jelen esetben nem lehet gondolni. A büntetőjogi szabállyal történő korlátozást vizsgálva a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat azt fejtette ki, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában (ABH 1994. 219, 231.). A nemzeti jelképek megsértése esetén nem ilyen magatartásról van szó. Más számításba vehető jogi eszköz hiányában a büntetőjogi szabály alkalmazása (a büntetőjog rendszeréhez viszonyítva enyhe szankció kilátásba helyezésével) nem tekinthető aránytalannak.¹⁶*

Másképpen fogalmaz, de hasonló eredményre jut az önkényuralmi jelkép használatának büntetéssel tiltását alkotmányosnak elfogadó **14/2000. (V. 12.) AB határozat** is. *Az Alkotmánybíróság szerint a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében kiemelt jelképek, mint elkövetési tárgyak használatával, a velük kapcsolatosan kiemelt három elkövetési magatartással szemben – az alkotmányos értékekben megfogalmazódó célok védelme érdekében – a jelen történelmi helyzetben a büntetőjogi eszközrendszeren és szankciókon kívül más jogi eszköz a hatékony védelemre nem biztosított (ultima ratio). Összehasonlítható történelmi más ország szintén büntető törvényben, a demokratikus jogállam veszélyeztetéséről szóló bűncselekmények között tiltja alkotmányellenes szervezettek jelképeinek (zászlók, jelvények, egyenruhák, jelszavak, köszöntési formák) használatát.¹⁷*

Az ún. szükségességi/arányossági tesztet nem kívánom értékelni.¹⁸ A következőkben csupán azokra a megállapításokra hívom fel a figyelmet, amelyek csökkenthetik a törvényhozás biztonságát.

A rémhírterjesztés tényállását megsemmisítő **18/2000. (VI. 6.) AB határozat** indokolása a következőket rögzíti: *[Az Alkotmánybíróság] megállapította, hogy a véleménynyilvánítási szabadság határainak [a Btk. 232. §-át megsemmisítő 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban történt] kijelölését a gyakorlatában kialakított értékhierarchia csúcsain álló alkotmányos alapjogok kollíziójának esetére tekintette irányadónak. A tudatosan valótlan tényállításnak a véleménynyil-*

vánítási szabadság köréből való kirekesztése az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév alkotmányos oltalma és a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alkotmányos jog összevetése tekintetében érvényes.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ugyanis a véleménynyilvánítási szabadságnak csupán igen korlátozott lenne az értéke, ha nem jelentene többet, mint az igaz tények állításához való jogot. Nem feltétlenül ugyanott húzódnak tehát az alkotmányosan védett közlési szabadságnak a büntetőjog eszközeivel kijelölt határai, ha azt nem az emberi méltósághoz való joggal, azaz az Alkotmánybíróság gyakorlatában általános személyiségi jogként definiált „anyajoggal” [8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42.], hanem más alapjogokkal vagy alkotmányos értékekkel kell összevetni. Az alapjog törvény által sem korlátozható lényeges tartalma [Alkotmány 8. § (2) bekezdés] ugyanis nem minősíthető mindenkorra adottnak; a korlátozás számára érinthetetlen lényeg olyan relatív fogalom, amelynek tartalmi kiterjedtsége a korlátozás alkotmányosan szükséges és arányos mértékétől függ. Ennek megítélése az Alkotmánybíróság mérlegelési jogkörébe tartozik.¹⁹

A törvényhozás szabadságát a büntetendő magatartások meghatározásánál – az addig meghatározott és bőségesen tárgyalt korlátozások helyett – elsőként nem büntetőjogi tárgyú, hanem a gyermekek egyesülési jogának korlátozhatósága kérdésében döntő **21/1996. (V. 17.) AB határozat** hangsúlyozta. A döntés indokolásában az Alkotmánybíróság az erkölcsi alapú magatartások tekintetében fejtette ki, hogy a *bűncselekmények megállapítása törvényhozói kompetencia, s így a demokratikus többségi vélemény érvényesülésének tere, kivételes esetekben azonban itt is érvényesülhet az alkotmánybírósági kontroll²⁰. A későbbiekben ez visszatérő hivatkozás lett, és éppúgy megalapozott alkotmányellenességet megállapító és törvényt megsemmisítő határozatot, mind az erre irányuló indítványt elutasító döntést.²¹*

2.3. A törvényhozó szabadságát az Alkotmánybíróság határozatai más tekintetben is hangsúlyozzák.

A testvérek közötti vérfertőzés vizsgálata eredményeképp meghozott **20/1999. (VI. 25.) AB határozat** szerint: *Valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása [csakúgy, mint szabálysértéssé nyilvánítása (987/B/1990/3., ABH 1991. 527,*

¹⁹ ABH 2000, 122–123.

²⁰ ABH 1996, 74.

²¹ Egyesülési joggal visszaélés megsemmisítése: 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997, 348.; a közösség elleni izgatás módosításának megsemmisítése: 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106.; a vérfertőzés testvérek közötti alakzatának megsemmisítése: 20/1999. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1999, 159.; a rémhírterjesztés megsemmisítése: 18/2000. (VI. 16.) AB határozat, ABH 2000, 117.; elutasítás a nemzeti jelképek megsértése esetén: 13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 61.; elutasítás az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatban: 14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83.

¹⁶ ABH 2000, 77–78.

¹⁷ ABH 2000, 99.

¹⁸ Az Alkotmánybíróság által alkalmazott tesztekéről ld. *Balogh Zolt: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában*, In: *A megtalált Alkotmány? INOK*, Budapest 2000.; *Az értelmezett alkotmány* (szerk.: *Dr. Holló András és Dr. Balogh Zolt*), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp. 2000, 143–145.; *Súlyom*: i. m. 395–441.

530.)), ezzel kapcsolatban társadalomra veszélyességének mérlegelése a jogalkotó feladata. Az Alkotmánybíróság ismét hangsúlyozza, hogy 21/1996. (V. 17.) AB határozata szerint a bűncselekmények megállapítása törvényhozói kompetencia, s így a demokratikus többségi vélemény – és érzület – érvényesülésének tere. [ABH 1996, 74. 82.]

Az Alkotmánybíróság nem jogosult arra, hogy új bűncselekményi tényállások megállapítására kötelezze a jogalkotást, sem arra, hogy különös részi tényállások részleges megsemmisítésével addig nem büntetendő magatartásokat is büntethetővé tegyen. Köteles viszont az alkotmányellenesnek minősülő jogszabályt megsemmisíteni.²²

A társadalmilag káros magatartások szabálysértésként vagy bűncselekményként való szankcionálásával kapcsolatos az 1233/B/1995. AB határozat.²³ Az Alkotmánybíróság elutasította azt az indítványt, amely szerint a Btk. 180. § (1) bekezdés a) pontja – figyelemmel a becsületsértés szabálysértési alakzatára – ellentétes a jogegyenlőséggel, a hátrányos megkülönböztetés tilalmával. A határozat indokolása szerint: Önmagában az a megoldás, illetve szabályozási mód, hogy a Btk. akár az elkövetői, akár a sértetti oldalon meghatározott személyi kört emel ki, és ehhez fűzi a bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósulását vagy valamely minősítő körülmény létrejöttét, nem kifogásolható, ez a jogalkotó kompetenciájába tartozik. Ennek oka a védett jogi tárgyak eltérő voltával, avagy az egyes bűncselekményfajták speciális, kiemelt jellegével függ össze, sőt gyakran azzal is, hogy valamely alanyi tényező hiányában egy magatartás nem valósít meg bűncselekményt. Az elkövetők vagy a sértettek személyi körének kiemelése alkotmányjogi szempontból nem tekinthető a törvény előtti egyenlőség sérelmének és nem minősíthető sem pozitív sem negatív diszkriminációnak, amennyiben a megkülönböztetés nem önkényes vagy nem ésszerűtlen.

[...] Az általános jogegyenlőség alapelveként való deklarálása és a hátrányos megkülönböztetés tilalma tehát nem értelmezhető akként, hogy az egyes bűncselekmények (büntetendő emberi magatartások) eltérő jellegéből, természetéből, avagy a büntetőjog által védett jogi tárgyak különbözőségéből fakadóan egyes elkövetői vagy sértetti kategóriákat ne lehessen eltérő szabályozás alá vonni. [...] Nem sérti a jogegyenlőség elvét az sem, hogy a törvényhozó az említett tényállási elemek megléte esetén szabálysértés helyett bűncselekményt konstruált.²⁴

Adott magatartás bűncselekményi és a szabálysértési alakzatának elhatárolása kérdésében is

döntött az Alkotmánybíróság a 871/B/1994. AB határozatban.²⁵ A tiltott szerencsejáték szervezésének (Btk. 267. §), valamint a játék- és pénznyerő automaták üzemeltetésére vonatkozó szabályok megszegésének (Sztv. 155. §) alkotmányossági vizsgálata kapcsán a következőket fejtegette ki: Az indítványozó által tartalmilag egyezőnek ítélt szabálysértési és büntetőjogi tényállások valójában fokozati különbséget jelentenek. [...] Az Alkotmánybíróság több határozatában hívta fel arra is a figyelmet, hogy valamely jogellenes cselekmény – annak társadalomra veszélyességére tekintettel – szabálysértéssé, illetőleg bűncselekménnyé nyilvánítása a jogalkotó hatásköre [987/B/1990/3. AB határozat, ABH 1991, 530; 21/1996. (V. 17.) AB határozat, ABH 1996, 82.].

A törvényhozó szabadságát hangsúlyozza az Alkotmánybíróság az 1427/B/1995. AB határozatban is²⁶, amelyben a magánlaksértés (Btk. 176. §) szabályozási konstrukcióját és a büntetési tételeket vitató indítványt utasította el. Az indokolásban az Alkotmánybíróság megállapította: Az egyes bűncselekmények, és ezeken belül az alapeset, valamint a minősített eset szabályozása, a törvényi tényállási elemek, az egyes elkövetési magatartások, ezeken belül az egyes fordulatok, a kiemelt minősítő körülmények, valamint mindezekhez igazodóan a törvényi büntetési tételek meghatározása, mint a büntető anyagi jog tárgya, a jogalkotó – a törvényhozás – hatáskörébe tartozik.

Alkotmányos követelmény természetesen, hogy a büntetőjogi szabályozás ne sértse az Alkotmány rendelkezéseit, különösen pedig, hogy ne sértse az Alkotmány által deklarált emberi jogokat, valamint a jogállamiság, és ezen belül a jobbiztonság elvét.

Az Alkotmány egyetlen rendelkezéséből sem vezethető le azonban olyan követelmény, hogy a jogalkotó milyen módon és arányban szankcionálja valamely bűncselekmény alapesetét és minősített esetét, büntetési és vétségi alakzatát, és az sem, hogy – mint a jelen esetben is – milyen, egymástól eltérő elkövetési magatartásokat von azonos büntetési tétel alá.

A nemzeti jelkép megsértése alkotmányosságának kérdésében döntő 13/2000. (V. 12.) AB határozatban az Alkotmánybíróságnak az volt az álláspontja, hogy a Btk. vizsgált szabálya nem diszkriminatív. A Btk. e rendelkezése csak az Alkotmány által meghatározott és általa védett nemzeti jelképeket részesíti büntetőjogi védelemben. A törvényhozó mérlegelési jogkörébe tartozik, hogy az Alkotmányban meghatározott nemzeti jelképeken kívül esetleg külföldi államok nemzeti szimbólumait is büntetőjogi védelemben részesíti-e.²⁷

²² ABH 1999, 163.

²³ ABH 2000, 619.

²⁴ ABH 2000, 621–623.

²⁵ ABH 2000, 582.

²⁶ ABH 2000, 624.

²⁷ ABH 2000, 71.

3. Az Alkotmányból a büntető törvényhozás számára az Alkotmánybíróság által levezett általános korlátok: a jogbiztonság megsértésének, az in malam partem visszaható hatályú szabályozásnak tilalma. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság követelménye az Alkotmánybíróság értelmezésében a jogalkotó kötelezettségévé teszi azt, hogy a jogszabályok világosak, egyértelműek és működésüket tekintve kiszámíthatóak, előreláthatóak legyenek a jogszabályok címzettjei számára. A kiszámíthatóság és az előreláthatóság követelményéből vezette le a visszamenőleges hatályú jogalkotás tilalmának alkotmányos elvét.²⁸

3.1. A súlyosabb visszaható hatályú szabályozás tilalma feltétlen érvényesülést kíván; jelentése lényegesen szélesebb annál, mint ami az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének a 2. § (1) bekezdésétől és 8. §-tól elszigetelt értelmezéséből következne. Az Alkotmánybíróság nem csupán a szorosan vett büntető anyagi jogi rendelkezések vizsgálata során foglalt állást ebben a kérdésben, hanem büntető eljárási szabályok alkotmányellenességének, illetve a szigorúbb szabályozás következményeinek visszaható hatályát kiküszöbölő átmeneti rendelkezések hiányának megállapításakor is.

A szabályozás súlyosabb visszaható hatálya nem vetődött még fel a büntetés-végrehajtás tekintetében. Az eddigi állásfoglalások alapján azonban egyértelmű, hogy az állami büntető hatalom bármely megnyilvánulásának szigorításánál elemezni kell az elkövető helyzetére gyakorolt összehatást. Az alkotmányosság megítélésénél az Alkotmánybíróság a büntető igény érvényesítésének teljes folyamatát vizsgálja, hiszen a büntető jogszabályok valóságos érvényesülésükben, alkalmazásuk folyamatában szorosan összekapcsolódnak.

A súlyosabb visszaható hatályú büntető jogalkotás tilalma – közismerten – az elévülés kérdésében fogalmazódott meg legrészletesebben. Erre a büntethetőségi feltételek tárgyalásánál visszatértek. A következőkben csupán az általános jellegű megállapításokat kívánom idézni.

A 11/1992. (III. 5.) AB határozatból:

A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege alkotmányos alapelvek, amelyeknek számos büntetőjogi szabály adja meg jogszerű tartalmát. Ilyen szabály a bűncselekmény fogalmának a Btk.-ban adott meghatározása, a büntetés és a büntetési rendszer törvényes fogalmai. A bűncselekmény fogalom ugyanúgy, mint a büntetés fogalma, az egyén büntetőjogi felelőssége és felelősségre vonása szempontjából döntő. Az egyén alkotmányos szabadságát, emberi jogait nem csak a büntetőjog különös részének tényál-

lásai és büntetési tételei érintik, hanem alapvetően a büntetőjogi felelősség, a büntetés kiszabás és a büntethetőség összefüggő zárt szabályrendszer. A büntetőjogi felelősség minden szabályának módosulása, alapvetően és közvetlenül érinti az egyéni szabadságot és az egyén alkotmányos helyzetét.²⁹

A jogállam tartalmát adó alkotmányos elv az is, hogy az állam büntető hatalmának törvényben meghatározott határai és feltételei nem változtathatók meg annak terhére, akinek a cselekményét büntetőjogilag megítélik. Sem a büntetőpolitika változása, sem az eljáró hatóságok mulasztása vagy hibája nem eshet az elkövető terhére. Ebből folyik a bármely vonatkozásban súlyosabb elbírálást eredményező visszaható törvény alkotmányellenessége; de ennek az elvnek feltétlenségét az Alkotmánybíróság abban a vonatkozásban is érvényre juttatta, hogy a terhelt hátrányára emelt törvényességi óvás szabályait azonnali hatállyal megsemmisítette [9/1992. (I. 30.) AB h.].³⁰

A 35/1999. (XI. 26.) AB határozatból:

A súlyosabb büntető törvény visszaható hatályának tilalma kétségtelenül tipikusan a büntető anyagi jogi szabályokkal összefüggésben megfogalmazott követelmény. Az Alkotmánybíróság azonban foglalkozott már olyan esettel, amikor az alkotmányos büntetőjog e lényegi elemének sérelme a büntetőeljárási szabályok módosításával függött össze. A 42/1993. (VI. 30.) AB határozat (ABH 1993. 300.) megállapította, hogy a Be. szabályainak szándékolt módosítása tartalmilag súlyosabb visszaható hatályú büntető jogalkotást jelent (ABH 1993. 300., 302.). Adott esetben ugyanis az eljárási szabályok módosításának következményeként maga a büntetőeljárás lett volna a tényleges büntetőjogi szankció.

[...] Jelen esetben az állam büntető hatalmának gyakorlásával szorosan összefüggő kérdés szolgál a jogi szabályozási igény alapjául. A büntetőjogi legalitás egyik alapelemének, a visszaható hatályú büntető jogalkotás tilalmának érvényesülését biztosító – az Alkotmány 57. §-ának (4) bekezdéséből közvetlenül levezethető – büntetőeljárási szabályok hiánya olyan alkotmányellenes helyzetet teremt, amely egyben a bűncselekményt elkövető alkotmányos alapjogának közvetlen sérelmével jár.³¹

Az igazságtétel büntetőjogi eszközeinek alkotmányossági vizsgálata során, az 53/1993. (X. 13.) AB határozatban jutott el oda az Alkotmánybíróság, hogy a súlyosabb visszaható hatályú büntető jogalkotás alóli kivétel csak a nemzetközi jog szabályai alapján lehetséges.³²

A harmadik semmisségi törvény³³ alkotmá-

²⁹ ABH 1992, 86.

³⁰ ABH 1992, 88.

³¹ ABH 1999, 316., 318.

³² ABH 1993, 323.

³³ 1992. évi XI. tv.

²⁸ A jogállamiság/jogbiztonság kérdéséről ld. Sólyom: i. m. 706–721.

nyossági vizsgálatában sajátosan merült fel a visszaható hatályú szabályozás kérdése.

Az 1459/B/1992. AB határozatból:

Az alkotmányosság követelményeinek felel meg, hogy a büntetőjogi felelősség enyhítésének következményeit visszaható hatállyal kell érvényesíteni a még jogerősen le nem zárt ügyekben, vagy a rendkívüli jogorvoslatok alapján egyéb okból felülvizsgálatra és ismételt elbírálásra kerülő ügyekben. Kétségtelen, hogy a büntetőjogi szabályok változása önmagában még sohasem alap a jogerő feloldására. A jogerő tiszteletéhez fűződő alkotmányos érdek azt követeli, hogy a magatartás büntethetőségi feltételeinek és büntetésének enyhébb irányú módosítása ne érintse a jogerősen lezárt ügyekben elítélteket. (A büntetés végrehajtásának vagy a mentesülés bekövetkezésének kedvezőbb szabályai természetesen érvényesülnek a még büntetés hatálya alatt állókra.) Abból azonban, hogy csak az elbíráláskori enyhébb szabályok alkalmazásának kötelezettsége vezethető vissza az Alkotmányra, nem következik egyben annak alkotmányos tilalma, hogy a törvényhozó elrendelje a jogerősen lezárt büntetőügyek felülvizsgálatát az elítéltek javára. Ennek a jogbiztonsággal és a jogerő tiszteletével konkuráló alkotmányos indoka lehet a jogállami követelményeknek megfelelő büntetőjogi értékelés érvényre juttatása a már lezárt jogviszonyok tekintetében is.³⁴

3.2. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában a büntetendő magatartások alkotmányosságának megítélésénél a szükségességi/arányossági teszt mellett szinte azonos hangsúlyt kapott a jogbiztonság követelménye.

A 30/1992. (V. 26.) AB határozatból:

Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vigyázni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e.³⁵

A jogbiztonság kérdése szerepet kapott a harmadik semmisségi törvény alkotmányosságát értékelő **1459/B/1992. AB határozatban** is.

A jogbiztonság elve [...] tág mérlegelési és döntési lehetőséget hagy nyitva a jogalkotó számára, hiszen a jogállamiság más elvek érvényesülését is megköveteli, és ezek a jogbiztonság követelményével ütközhetnek. Például az igazságos-

ság egyedi esetekben való megvalósulását elősegítő méltányosság intézménye a jogbiztonsággal elvileg ellentétes. A jogbiztonság azonban nem szenved csorbát akkor, ha a konkrét kivételek érvényesülési körét és feltételeit a jog előre tisztázza. Vonatkozik ez a széles bírói mérlegelést lehetővé tevő fogalmakra is, amelyeknek tartalmi kiszámíthatóságát a jogállamban többféle – többek között jogegységi – intézmények szolgálják.³⁶

[...] Nem alkotmányellenes a politikai motívumú, a múlt rendszerrel szembeni politikai beállítottságból elkövetett, de a Tv. hatálya alá be nem sorolt bűncselekmény miatti elítélések semmisségi felülvizsgálatának kizárása sem. Az Alkotmánybíróság az elévülésről állást foglaló 11/1992. (III. 5.) AB határozatban a jogbiztonsággal ellentétesnek találta olyan fogalmak használatát, mint a „politikai ok”, mivel nem határozható meg a szükséges egyértelműséggel, hogy mi és milyen értékrendhez képest minősül politikai oknak (ABH 1992, 92.). Kétségtelen, hogy jelen esetben az ehhez hasonlóan megfogalmazott feltétel nem a polgárokra hátrányos, hanem a bűncselekmény miatt elítéltek szempontjából előnyös felülvizsgálat lehetőségét szolgálná, azonban a jogbiztonság, a jogerő tisztelete mint alkotmányos érték és követelmény indokolja, hogy a törvény kerülje az olyan bizonytalan feltételek meghatározását, amelyek parttalanra tennék a jogerőt feloldó semmisségi eljárás megindítását.³⁷

Bizonyos esetekben a jogállamiság-jogbiztonság követelményének sérelme volt az elsődleges szempont a büntető rendelkezés megsemmisítésénél. Erre példa a „béke elleni” büntett, az egyesülési joggal visszaélés, valamint az ún. dopping-tényállás³⁸ alkotmányellenességének megállapítása. A közösség elleni izgatás módosítása³⁹, illetve a rémhírterjesztés megsemmisítésének esetében a jogbiztonság sérelme a döntés másodlagos, de az Alkotmánybíróság által kifejtendőnek ítélt oka volt.

A 2/1994. (I. 14.) AB határozatból:

Az Nbr.⁴⁰ 13. § 7. pontja büntetni rendeli azt, aki bármilyen formában olyan tevékenységet fejt ki vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének és együttműködésének megnehezítésére vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a tényállás nem felel meg a büntetőjog alkotmányos kívánalmainak; a büntetőjogi felelősség alapjait, feltételeit és határait tekintve olyan mértékben határozatlan, hogy sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált jogállamiság alapelemét képező jogbiztonság követelményét.

³⁶ ABH 1994, 569.

³⁷ ABH 1994, 573.

³⁸ 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2000, 377.

³⁹ 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106.

⁴⁰ 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet

³⁴ ABH 1994, 570–571.

³⁵ ABH 1992, 176.

[...] Valamennyi tényállási eleme széles körű értelmezést igényel, és önkényes, esetleges politikai célokat, érdekeket érvényre juttató értelmezésre ad lehetőséget, az abszolút bizonytalanságban oldva fel a büntetőjogi felelősség pontosan kicövekelendő határait.⁴¹

Az 58/1997. (XI. 5.) AB határozatból:

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a törvényhozónak jogában áll úgy dönteni, hogy a társadalmi szervezetek létrejöttével és működésének ellenőrzésével kapcsolatos állami jogosítványok, jogszabályban biztosított hatáskörök a társadalom védelmében már nem elegendők, így szükség van az egyesülési joggal visszaélés területén a büntetőjogi felelősség újabb eseteinek szankcionálására. Ezt azonban csak az alkotmányos büntetőjog követelményeinek megfelelően teheti.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a vitatott tényállások meghatározása során a jogalkotó nem mérlegelte kellő körültekintéssel azt, hogy melyek azok a bűncselekmények, amelyek elkövetéséhez az Alkotmányban biztosított egyesülési szabadság alapján létrehozott társadalmi szervezetek törvény által védett, legális kereteinek felhasználása oly módon veszélyezteti a fennálló jogrendet, hogy a társadalom védelmére a jogban korábban megállapított szankciók már nem elegendők, s ezért a büntetőjogi felelősség újabb eseteinek szabályozására van szükség. Ennek következtében túl szélesen határozta meg a büntetendővé nyilvánított magatartások körét, s ezzel megsértette az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatában [30/1992. (V. 26.) AB határozat] részletezett alkotmányos büntetőjognak a jogállamiságból folyó azon követelményét, mely szerint az emberi jogokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszernek a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre kell szorítkoznia.

A Btk. 212. §-a – mivel nem határozza meg, hogy az általa büntetni rendelt magatartások fogalmilag mely bűncselekményekhez kapcsolódnak – magában hordozza az egyesüléshez való jog önkényes korlátozásának lehetőségét.⁴²

A 18/2000. (VI. 6.) AB határozatból:

A Btk. 270. §-át a büntetőtörvény tényállásaival szemben megkövetelt határozottság, pontosság és egyértelműség szempontjából megítélve megállapítható, hogy a büntetőjogi felelősség eldöntésénél a jogalkalmazónak az alkotmányosság szempontjából megengedhetetlenül nagy számú olyan körülményre kell figyelemmel lennie, amelyeket nem a törvény, hanem a törvény indokolása, az eseti döntések és a jogi kommentárok fogalmaznak meg. Mindez túlságosan nagy teret ad a jogalkalmazói tévedésnek, minthogy valamely szempont még a legkörültekintőbb mérlegelés esetén is számításon kívül maradhat, de

akár az önkényes válogatásnak is (mit vesznek és mit nem figyelembe), ami már a jogbizonytalanság szintjét is eléri.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor hangsúlyozza: a jelen döntéséből nem vonható le olyan következtetés, hogy immateriális, veszélyeztető tényállásokat a törvényalkotó nem nyilváníthat bűncselekménnyé. Az Alkotmány rendelkezéseiből nem vezethető le, hogy a büntetőjog – ultima ratio szerepe miatt – csupán a már ténylegesen bekövetkezett káros eredményekre reagálhat és veszélyeztető tényállások esetén a büntetőjog eszköztárszereve szüükségtelen és aránytalan.⁴³

II. Alkotmányos kötöttségek és szabadságok a büntethetőségi feltételekben

1. „Bűnfelelősség”

Az eddigi határozatokból nem lehet teljes bizonyossággal következtetni arra, hogy az Alkotmánybíróság miként foglalna állást a jogi személy büntetőjogi felelőssége kérdésében. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában még nem volt olyan eset, amikor kifejezetten a büntetőjogi felelősség és a bűnösség kapcsolatát kellett vizsgálni. A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény alkotmányosságának megítélése során került legközelebb az Alkotmánybíróság a büntetőjogias jellegű szabálysértési felelősség és a bűnösség kérdéseihez, valójában azonban az Sztv. rendelkezését megsemmisítő 63/1997. (XII. 12.) AB határozat csupán a természetes személy objektív felelősségének alkotmányellenességét állapította meg. Ugyanakkor megjegyezte, hogy a jogi személyek károkozó, jogellenes tevékenységének nem büntetőjogi eszközökkel való szankcionálása nem alkotmányellenes.⁴⁴

Más témájú indítványok kapcsán a határozatok utalnak arra, hogy a természetes személy büntetőjogi felelősségének a bűnösségen kell alapulnia, illetve elutasítják a vizsgált szabályozás tekintetében a kollektív bűnösség vádját.⁴⁵

2. A büntethetőség alsó korhatára, a fiatalkorúak büntethetősége

Az Alkotmánybíróság nem a Btk. rendelkezéseinek vizsgálata, hanem a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5. § b) pontja alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítvány elbírálása kapcsán tett megállá-

⁴³ ABH 2000, 117., 131.

⁴⁴ ABH 1997, 371–372.

⁴⁵ 723/B/1991. AB határozat, ABH 1991, 634.; 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 88.; 2/1994. (I. 14.) AB határozat, ABH 1994, 55–56.; 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997, 354.;

⁴¹ ABH 1994, 41., 55.

⁴² ABH 1997, 348., 353.

pításokat a büntethetőség korhatáráról. Mégis indokolt a következők kiemelése a **833/B/1997. AB határozatból**.

*Az Alkotmánybíróság vizsgálta azt a kérdést, hogy létezik-e olyan alkotmányos szabály, amely nem engedi a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek büntetőjogi, illetve szabálysértési felelősségre vonását. E vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy az Alkotmány arra vonatkozó rendelkezést, mely a tizennyolc év alatti személyek büntethetőségét kizárná, nem tartalmaz. [...] a büntethetőségi alsó korhatár meghatározására, a korhatár célszerűségének megítélésére sincs az Alkotmánybíróságnak jogositványa.*⁴⁶

3. A jogos védelem

A jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok alkotmányossága kérdésében az Alkotmánybíróság expressis verbis nem foglalt állást. A kérdéssel a halálbüntetés megsemmisítése kapcsán három alkotmánybíró foglalkozott a határozathoz fűzött párhuzamos véleményében.⁴⁷ Tekintettel arra, hogy a párhuzamos vélemények igen személyes jellegűek, az abban kifejtettek nem feltétlenül irányadóak egy esetleges döntésnél.

A jogos védelem és a végszükség körében jelentősége lehet az élet feláldozásának kötelezettségével összefüggésben a **46/1994. (X. 21.) AB határozatban** kifejtett álláspontnak. [A halálbüntetést megsemmisítő 23/1990. (X. 31.) AB határozat, illetve a terhesség-megszakítás alkotmányosságát vizsgáló 64/1991. (XII. 17.) AB határozat] értelmében az állam nem rendelkezhet az emberi élet elvételéről. Csupán olyan esetekről lehet alkotmányosan szó, amikor a jog eltűri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem bünteti az emberi élet kioltását.

Amikor az állam a honvédelmi kötelezettség keretében végső esetben élete feláldozását is megköveteli a fegyveres szolgálatot végző katonától, nem az élettől és az emberi méltóságtól való állam általi, bizonyosan bekövetkező megfosztásról van szó. Az eskü szövegében az élet feláldozásának kockázatát vállalja a katona. A hadsereg alkotmányos felhasználása esetén erre csak is idegen hatalom fegyveres támadása esetén (Hvt. 2. §), illetve az Alkotmány 40/B. § (2) bekezdésében meghatározott fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett erőszakos cselekmények elhárításában való közreműködés során kerülhet sor. Mindezek olyan szituációk, amelyekben a katona élete értelemszerűen veszélyben van, s amelyben a jog eltűri, hogy a katona a támadók életét kioltsa.⁴⁸

4. A büntethetőség elévülése

Úgy gondolom, hogy a **11/1992. (III. 5.) AB határozatnak** az elévülésre vonatkozó tételei eléggé közismertek, és főként egy meghatározott, a büntetőjogi igazságtételre irányuló törvényhozói akaratallal összefüggőek, így hosszabb idézésükre nincs szükség. Az új Btk. előkészítése kapcsán azonban néhány megállapítást továbbra is kiemelendőnek tartok.

A rendelkező részből:

5. Az elévülés szempontjából nem lehet alkotmányosan különböztetni aszerint, hogy az állam politikai vagy pedig egyéb okból nem érvényesítette büntető igényét.

*6. Határozatlansága miatt a jogbiztonságot sérti és ezért alkotmányellenes annak elévülési nyugvási okká nyilvánítása, hogy „az állam politikai okból nem érvényesítette büntető igényét”.*⁴⁹

Az indokolásból:

*Egy korszak büntetőpolitikája visszatekintve alkotmányellenesnek minősülhet; de ekkor sem lehet a jogállami elvekkel ellentétesen működő büntető hatalom tevékenységét egyes kiragadott részeiben utólag nem létezőnek nyilvánítani, s ebből azt levezetni, hogy adott körben az elévülés el sem kezdődhetett.*⁵⁰

Az 53/1993. (X. 13) AB határozatból:

A rendelkező részből:

1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 33. § (2) bekezdése alkalmazásánál alkotmányos követelmény az, hogy a büntethetőség el évülését csak azokra a bűncselekményekre nézve lehet megállapítani, amelyek büntethetősége az elkövetés idején hatályos magyar jog szerint nem évül el; kivéve, ha az adott tényállást a nemzetközi jog háborús bűncselekménynek, vagy az emberiség elleni bűncselekménynek minősíti, el évülését kimondja vagy lehetővé teszi, és Magyarországot az elévülés kizárására nemzetközi kötelezettség terheli.

2. Az Alkotmánybíróság megállapítja: összhangban van az Alkotmánnyal az, ha a Btk. 33. § (2) bekezdését az elkövetés időpontjában hatályos magyar jog elévülési szabályaira tekintet nélkül alkalmazzák a nemzetközi jogban meghatározott alábbi bűncselekményekre:

– a háború áldozatainak védelmére Genfben, 1949. augusztus 12-én kötött egyezményekben meghatározott, az egyezmények közös 2. cikke szerinti nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén elkövetett „súlyos jogsértésekre”;

– a genfi egyezmények közös 3. cikkében a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén tiltott cselekményekre.

⁴⁶ ABH 1997, 758–759.

⁴⁷ ABH 1990, 107–108.

⁴⁸ ABH 1994, 262–263.

⁴⁹ ABH 1992, 77–78.

⁵⁰ ABH 1992, 91–93.

Az indokolásból:

Az Alkotmánybíróság felhívja a figyelmet arra is, hogy a New York-i Egyezmény szerinti, visszaható hatályú el nem évülés kizárólag az egyezményben felsorolt, a nemzetközi jogban meghatározott bűncselekményekre vonatkozik. Az ezek által védett tárgy megkülönbözteti őket a belső jog hasonló tényállású bűncselekményeitől.⁵¹

Az Alkotmánybíróság az igazságtételi folyamatban vizsgálta az ún. népbírói jogszabályok (Nbr.) rendelkezéseinek alkotmányosságát. A **2/1994. (I. 14.) AB határozat** előkészítésének egyik időigényes feladata volt a hatályos rendelkezések megállapítása. *Az alkotmányosság vizsgálatának elengedhetetlen első lépése a hatályos jog, illetve a vitatott jogi rendelkezések hatályosságának megállapítása. Jelen ügyben azonban ennek kiemelkedő fontossága van, mivel az egyes időszakokban tanúsított jogszabály-szerkesztési „nagyvonalúságra” visszavezethető okok miatt az is vita tárgyát képezheti, hogy tulajdonképpen mely rendelkezések alkotmányosságát kell elbírálni. Az Alkotmánybíróság – éppen a hatályon kívül helyezés és hatályban tartás egyértelmű rendezésének hiánya miatt – logikai, történeti és rendszertani értelmezés eredményeként foglalt állást a vizsgálendő rendelkezések köre tekintetében.⁵²*

Az Alkotmánybíróság a határozat rendelkező részében megállapította, hogy az Nbr. 11. §-ának 1–4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3–7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisítette. Ezzel az Alkotmánybíróság szűkítette a Btk. 165. §-ának tartalmát és – a sajátos kodifikációs technika miatt – quasi-alkotmányos követelmény megfogalmazásával szűkítette a Btk. 32. § (2) bekezdés a) pontjának alkalmazhatósági körét.

Az elévülés tekintetében a határozat a következőképp rendelkezett:

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 33. § (2) bekezdés a) pontja az Nbr. 11. § 5. pontjában és 13. § 2. pontjában meghatározott háborús bűntettek vonatkozatható.⁵³

Az indokolásból:

Az Alkotmánybíróság megállapítja tehát, hogy az Nbr. 11. § 5. pontja és 13. § 2. pontja nem alkotmányellenes, mivel a nemzetközi büntetőjogban is kriminalizált magatartásokat tartalmaznak. Az Nbr. 11. és 13. §-ának többi rendelkezése azonban az elkövetőre hátrányosan visszaható hatályú büntető jogalkotás és jogalkalmazás alkotmányos tilalmát nemzetközi bűncselekményeknek nem tekinthető magatartások tekintetében sérti.⁵⁴

[...] Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíró-

ság álláspontja szerint az Nbr.-ben meghatározott háborús bűntettek közül csupán a 11. § 5. pontjában és a 13. § 2. pontjában meghatározott magatartások tartoznak a nemzetközi bűncselekmények közé is, a büntethetőség elévülésének kizárása alkotmányosan csupán ezen cselekményekre vonatkozatható.⁵⁵

5. A kegyelem

A kegyelem törvényi szabályozása korábban a büntetőjogi kodifikáció elnagyolt területe volt. Ennek oka feltehetően az, hogy sem az Országgyűlés, sem a köztársasági elnök kegyelmezési joga nem korlátozható. Ugyanakkor az indítványok azt mutatják, hogy a kegyelem alkotmányossági szempontból érzékeny intézmény, ezért a törvényben rögzítendő részletkérdéseit feltétlenül át kell gondolni.

Az Alkotmánybíróság határozataiban⁵⁶ megállapította, hogy a közkegyelem és az egyéni kegyelem gyakorlása tekintetében nincsenek alkotmányos előírások. A köztársasági elnök az egyéni kegyelem gyakorlásakor az állami büntető igényről mond le. A büntetőjogi felelősség jogerős megállapítása után ez fogalmilag a kiszabott büntetés végrehajtásáról való lemondást jelenti. A köztársasági elnök Alkotmányban biztosított kegyelmezési joga nem korlátozható.

6. A törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok

Az Alkotmánybíróság a Btk. 196. § (4) bekezdése alkotmányosságának vizsgálatára irányuló indítvány elutasítása kapcsán megállapította: *A büntetőjog alkotmányos garanciális szabályai nem zárják ki, hogy a törvényhozó az elkövető javára, a jogkövetkezményekre is kiható módon, az arányos beavatkozás alkotmányi követelménye jegyében jelentőséget tulajdonítson a terhelt elkövetés után tanúsított magatartásának. A jogalkotónak szabadságában áll mindazoknak az alkotmányosan igazolható és az alkotmányi követelményeknek megfelelő jogi eszközöknek a megteremtése és felhasználása, amelyek a kötelezettségeket előíró normák és az ezeken alapuló hatósági határozatok teljesítése irányában hatnak.⁵⁷*

III. A büntetési rendszer

1. A büntetés lényege és célja

A Btk. 37. §-ában a törvény megalkotásakor uralkodó – a Btk. előkészítésének vitáiban kiala-

⁵¹ ABH 1993, 338.

⁵² ABH 1994, 43.

⁵³ ABH 1994, 41.

⁵⁴ ABH 1994, 54.

⁵⁵ ABH 1994, 56.

⁵⁶ 39/1991. (VII. 3.) AB határozat, ABH 1991, 164.; 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77., 94.; 878/B/1992. AB határozat, ABH 1994, 552–553.; 31/1997. (V. 16.) AB határozat, ABH 1997, 155.

⁵⁷ ABK 2002. február, 78.

kult – álláspont tükröződik a büntetéssel elérendő hatásokról, a különböző büntetések közös funkcióiról, a mindenfajta büntetéssel szemben érvényes elvárásokról.

A jogállam követelményeinek megfelelő büntetés céljának és lényegének kérdését a magyar büntetőjog-tudományban Szabó András jogtudósként vetette fel, majd mint alkotmánybíró is kifejezésre juttatta nézeteit a halálbüntetést megsemmisítő 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményében. Álláspontja szerint: a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása, amikor már más jogági szankciók nem segítenek. A jogépségi büntetésnek szimbolikus funkciója van: a büntetőjogi parancsokat nem lehet büntetlenül megsérteni sem akkor, ha okunk van rá, sem akkor, ha a büntetés nem ér el semmilyen célt, vagy alkalmatlan meghatározott cél elérésére. A büntetés célja önmagában van: a jogépség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban. A célra nem tekintő, szimbolikus, jogépségi megtorló büntetés egyet jelent az arányos büntetés elvével. Az arányos büntetés elve kizárja a célbüntetést, mert a célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kívánja meg és teszi lehetővé. A tettes személyiségállapota viszont jogállamban nem lehet a büntetés alapja. Az arányos büntetés elve azért is egyedül lehetséges alkotmányos jogállami büntetés, mert egyedül ez fér össze a jogegyenlőség eszméjével. Minden egyéb tekintet a jogegyenlőtlenség deklarálása volna, hiszen szükségképpen az egyén valamilyen személyiségi állapotát vagy státusát tekintené a büntetés zsinórmértékének és nem a tettet. A megtorló büntetés tiszteletben tartja a személyiséget, mert nem vesz át sem pszichoterápiái, sem gyógyító, sem szociális vagy lelki gondozó szerepet, tehát nem kötelez büntetesként ezekre. Ezek a funkciók szolgáltatásként felkínálандók és felkínálhatók a büntetés végrehajtása során.⁵⁸

Nyilvánvaló a kétféle megközelítés: a bűnmegelőzés mint cél és a tett-arányos, megtorló, jogépségi büntetés mint öncél különbözősége. Az egyik a jövőre tekintő prognózis, amely nem nélkülözheti a bűnelkövetés személyi aspektusait, a másik a múltban elkövetett cselekmény súlyának objektív, az elkövető személyiségének, a bűnelkövetés személyi körülményeinek értékelését kirekesztő megítélése. Mégis feltételezhető, hogy az Alkotmánybíróság eddigi határozataiban megfogalmazott követelményekből nem következik a jelenlegi büntetési rendszer és a büntetéskiszabási elvek teljes feladása, valami egészen másnak, teljesen újnak a kitalálása.

Az Alkotmánybíróság a párhuzamos véleményben kifejtett felfogást alapvetően megerősítette a különös és többszörös visszaesők súlyosabb megbüntetésével kapcsolatos **1214/B/1990. AB határozatban**, ugyanakkor árnyaltabban fej-
tette ki a büntetési rendszer alakítására vonatkozó alkotmányos követelményeket.

[...]

f) A büntetéssel történő jogkorlátozásnak – mértékét tekintve is – meg kell felelnie az arányosság, szükségesség és ultima ratio elveinek.

A hatályos büntetőjogunknak a visszaesőkre vonatkozó büntetési rendszere megfelel ezeknek a követelményeknek. A Btk. különös része az egyes bűncselekmények súlya szerint állapít meg büntetési kereteket és ezzel eleget tesz a büntetések arányossági követelményeinek. A büntetési keretek meghatározásában a Btk. büntetési rendszerének szerves részét képezik az általános rész büntetésekre vonatkozó általános szabályai, továbbá a büntetéskiszabás normatív szabályai.

g) Az egyes bűncselekmények természetéhez és súlyához igazodó büntetési rendszer és a büntetéskiszabás normatív előírásai együttesen szolgálják a jogállami legális büntetés funkcióját: a szankcióval történő arányos és megérdemelt viszonzást. Az arányos és megérdemelt viszonzás szolgálhatja a preventív büntetési célokat.

h) A törvényhozónak alkotmányos szabadságában áll a visszaesőként elkövetett bűnismétlést a megérdemeltség és arányosság kritériumai szerint súlyosabban büntetni. A büntettség törvényhozői értékelése szükséges, mert ezzel különös jelentőséget tulajdonít a büntetőjogi normák megtartásának; a szigorúbb megítélés ugyancsak szükséges, mert ezzel nem csak nyomatékot ad a büntető igazságszolgáltatás működésének (a jogerőnek), hanem a megérdemeltség révén az alkotmányos arányosság keretei között marad. A súlyosabb megítélés –, ha indoka alkotmányosan igazolható – a törvényhozó szabadságában áll, feltéve, hogy tiszteletben tartja az enyhébb és súlyosabb megítélés büntetési rendszerben adott értékelését és a felelősségfokozáshoz ezt a rendszert veszi viszonyítási alappal.

i) A törvényi büntetési rendszerhez, mint viszonyítási alaphoz igazodó felelősségfokozásnak az arányosság, szükségesség és alkotmányos indokon nyugvás mellett meg kell felelnie egy további alkotmányos követelménynek: a súlyosabb megbüntetésnek nem szabad az Alkotmány 54. § (2) bekezdésébe ütköznie. A felelősségfokozó arányos büntetésnek nem szabad kegyetlennek, embertelennek és megalázónak lennie.

j) A kiszabott bírói büntetés határozottsági követelményének a visszaesők megbüntetésére vonatkozó szabályok a megemelt és a megérdemeltség révén arányos büntetési eseteken belül a kiszabott büntetés további arányosítását is lehetővé teszik. Így például a büntettségnek csak viszonylag rövid időn belül tulajdonítanak jelentőséget és a konkrét bűncselekmény önmagában is jelentős

⁵⁸ ABH 1990, 110.

tárgyi súlyához képest az ismételtség ellenére enyhébb, arányosabb büntetés kiszabását teszik lehetővé, írják normatívan elő, a megemelt törvényi büntetési ítéleten belül.⁵⁹

2. A halálbüntetés

A halálbüntetéssel látszólag nincs dolga a kodifikációnak. Az új büntető törvény alkotásának lehetősége azonban bizonyára felerősíti a halálbüntetés visszaállításának követelését. Ezért a halálbüntetést megsemmisítő **23/1990. (X. 31.) AB határozattal** kapcsolatban a következők érdemelnek figyelmet.

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 8. §-ának és az 54. § (1) bekezdésének egymásra vonatkoztatásával hozta meg döntését. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak és a kapcsolódó hivatkozott jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütköznek. Az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg.⁶⁰

Az Alkotmánybíróság döntése után a magyar állam nem fűzött fenntartást, és az Országgyűlés kihirdette a halálbüntetés eltörlésének kötelezettségét, illetve e büntetési nem tilalmát is magukban foglaló nemzetközi szerződéseket. E vállalt kötelezettségek képezték alapját a **11/1999. (V. 7.) AB határozatnak**, amelyben az Alkotmánybíróság helybenhagyta a halálbüntetés visszaállítását célzó népszavazás aláírásgyűjtő íveinek hitelesítését megtagadó OVB határozatot.⁶¹

3. Az elkobzás

Az elkobzás intézményét viszonylag sok indítvány sérelmezte. Az Alkotmánybíróság ezek közül a leghosszabban vitatta a Btk. 314. §-át, ezen belül is a nem elkövető tulajdonostól való elkobzást kötelezően előíró rendelkezéseket. A törvényi szabálynak többszöri módosítása, majd hatályon kívül helyezése végül a hosszú alkotmánybírósi eljárás megszüntetéséhez vezetett.⁶²

IV. A büntetés kiszabása

1. A büntetés kiszabásának elvei

Az Alkotmánybíróság a **13/2002. (III. 30.) AB határozatban** elutasította azt az indítványt, amely

a Btk.-nak az 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §-ával megállapított 83. § (2) bekezdését a bíróságok függetlenségének alkotmányos tétele alapján sérelmezte.

Az indokolásból:

Az arányos büntetés elve tartalmára nézve több, eltérő értéktartalmú koncepcióval is kitölthető, következésképp a törvényhozónak széles körű alkotmányos mozgástere van a büntetés kiszabásával összefüggő büntetőjogi intézményrendszer alakítása során. Az Alkotmánybíróság nem jogosult a jogalkotói mérlegelés célszerűségi szempontú felülbírálatára és az egyes koncepciók értéktartalmának minősítésére, az ezért való politikai és jogpolitikai felelősséget a törvényhozó viseli. Az Alkotmánybíróság a semlegesség talaján állva csupán azt vizsgálhatja, hogy a büntetékiszabás rendjére vonatkozó szabályok megállapítására vonatkozó diszkrecionális jogával összefüggésben „a jogalkotó mérlegelési jogának gyakorlása során nem került-e ellentétbe az Alkotmány valamely rendelkezésével”. [Részletesen: pl. 61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280., 281.; 31/1998. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1998, 240., 247.]

A büntetőjogi szankciórendszer alakításában, éppen a büntetés mértékének megállapítása tekintetében a jogalkotó mérlegelési joga mellett a bírói mérlegelés lehetőségének alkotmányos értelmet is hordozó és ezért védelmezendő szerepe van. Az egyéniesített büntetékiszabás és ezen keresztül az alkotmányosan is igazolható preventív büntetési célok érvényre juttatása ugyanis ténylegesen csak ezen keresztül valósulhat meg.

[...]

Nincs tehát az Alkotmányból levezethető korlátja annak, hogy a bírói mérlegeléshez a jogalkotó törvényi szabályozás útján az alkotmányos büntetőjogi elvekkel összhangban álló szempontokat határozzon meg, akár a büntetékiszabási gyakorlat egységesítése, akár annak szigorítása vagy enyhítése érdekében. A törvényhozónak szabadságában áll választani a között, hogy a büntetés kiszabására vonatkozó normák szigorításával vagy enyhítésével, illetőleg az egyes büncselekményekhez tapadó büntetési nemek felülírásával, valamint a büntetési tételkeretek emelésével vagy enyhítésével kívánja-e determinálni az ítélkezési gyakorlatot az általa szükségesnek ítélt célok érdekében. A beavatkozásnak – történjen az bármilyen módon – egyetlen korlátja van: alkotmányosan igazolható cél érdekében kell történnie, és ennek során nem sérülhetnek az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciák és a büntetőjogra irányadó további alapelvek és alapjogok.⁶³

⁵⁹ ABH 1995, 576–577.

⁶⁰ ABH 1990, 92.

⁶¹ ABH 1999, 100.

⁶² 112/B/1993. AB végzés ABH 2000, 999.

⁶³ ABK 2002. március, 103.

2. A különös és a többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezések

Az Alkotmánybíróság a **1214/B/1990. AB határozatban** megállapította, hogy a visszaesők súlyosabb büntetéssel fenyegetése alkotmányos indokokon alapszik és megfelel a büntetőjogi korlátozás alkotmányos kritériumainak.

Az indokolásból:

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy azok a kriminálpolitikai igények, amelyek a visszaesők súlyosabb megbüntetését igénylik alkotmányosan igazolhatók, mert a büntetőjog alkotmányos ga-

ranciális szabályai nem zárják ki, hanem egyenesen szükségessé teszik a büntettség külön értékelését a jogrend biztosításában; a büntetőjog normatív rendszerében a büntetés felső határának meghatározásakor a törvényhozó a megérdemelt arányos büntetés keretében maradt; a büntetéskiszabás normatív előírásai pedig az arányos, megérdemelt büntetéssel sújtást teszik lehetővé.⁶⁴

(A tanulmánynak egyes bűncselekmények alkotmányossági vizsgálatát tartalmazó részét a következő számban közöljük.)

⁶⁴ ABH 1995, 577.

AZ ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV KÜLÖNÖS RÉSZÉNEK SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE¹

1. A megalkotandó új Büntető Törvénykönyv Különös Része belső szerkezeti felépítésének kiemelkedő fontossága van. A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 18. §-ának (2) bekezdése szerint a jogszabályokat a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan és közérthetően kell megszövegezni, mely magában foglalja a jogszabály helyes tagoltságának és áttekinthetőségének az igényét is. A Btk. Különös Részének megalkotásánál a belső szerkezeti tagoltság kialakításának a megteremtése azért is nagy jelentőségű, mert a különböző bűncselekmények törvényi tényállásai a jogilag védett érdekek sokrétűségét fogják át, melyekben való eligazodást nem csak a szakmában dolgozó jogászok, hanem az állampolgárok számára is biztosítani kell.

1.1. Az európai országok büntető törvénykönyvei a Különös Rész tagolásánál különböző megoldásokat mutatnak és a magyar törvényalkotásnak is vannak hagyományai, melyeket a jövőben megalkotandó törvény szerkezeti felépítésénél hasznosítani lehet.

A német Btk. harminc fejezetben belül általában nem Címekre bontva tárgyalja az egyes bűncselekmények törvényi tényállásait, de ez alól kivétel az 1. Fejezetben foglalt állam elleni bűncselekmények – amelyek négy Címre oszlanak – a többi fejezetnél azonban nincs ilyen széttagoltság. Egészen sajtószerű a vagyon elleni bűncselekmények felosztása: külön fejezetben szerepel a lopás és sikkasztás (19. Fej.), a rablás és zsarolás (20. Fej.), a bűnpártolás és orgazdaság (21. Fej.) és a csalás és hűtlen kezelés (22. Fej.). A német Btk. Különös Részének egyébként kettőszázhetvenkilenc §-ból áll.

A svájci Btk. húsz fejezetben tárgyalja a Különös Részben foglalt bűncselekményeket, melyek

ezen belül nincsenek tagolva, ennek ellenére a kettőszázhuszonkettő §-ból álló Különös Rész jól áttekinthető.

Az osztrák Btk.-ban a kettőszáznegyvenhét bűncselekmény huszonöt fejezetben szerepel, valamennyi bűncselekmény nevesítve van és ezt a törvénykönyvet is a jól áttekinthetőség jellemzi.

A francia Btk. Különös Részének a felépítését az jellemzi, hogy négy Könyvre van felosztva, az egyes Könyveken belül Címekre, ezen belül tíz Fejezetre, Részekre, továbbá Cikkekre tagolt. Ez a túltagoltság az összesen háromszáztizenegy bűncselekmény áttekinthetőségét hátrányosan érinti.

Az olasz Btk. III. Részének az egyes szabálysértéseket is felöleli, a bűncselekmények tizenhárom Címre, ezen belül fejezetekre és részekre oszlanak. A törvény különös része egyébként négyszázkilenc §-ból áll.

1.2. A magyar büntető törvénykönyvek belső szerkezetét illetően az alábbiakat kell megállapítani.

Az 1878. évi V. törvény (Csemegi kódex) a Különös Részt negyvenkét fejezetre osztva tárgyalta úgy, hogy ezeken belül külön Címekre felosztást nem tartalmazott.

Sajátságos volt a vagyon elleni bűncselekmények tagolása, külön fejezetben tárgyalta a lopást; a rablás és zsarolást, a sikkasztást, a zártörést és a hűtlen kezelést; a jogtalan elsajátítást; az orgazdaságot és a bűnpártolást, végül a csalást és adócsalást, így ezek a bűncselekmények hat fejezetet tettek ki.

Az 1961. évi V. törvény a Különös Rész tagolásánál abból indult ki, hogy a szocialista jogtudomány elméletileg sem fogadja el a jognak közjogra és magánjogra való felosztását, a Különös Rész rendszerét az egyéni és közösségi érdekek szocialista felfogásából kiindulva építette fel, ezért alapvetően helyesnek ismerte el a Hivatalos Összeállítás (BHÖ) rendszerét, a fejezetek felosztását és a sorrendiséget. Ehhez képest kilenc fejezetben tárgyalta a kettőszázhuszonnégy §-t magában foglaló törvényi tényállást. A IX. Fejezet az állam elleni; a X. Fejezet a béke és az emberiség elleni; a XI. Fejezet az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni; a XII. Fejezet a közbiztonság és a közrend elleni; a XIII. Fejezet a népgazdaság elleni; a XIV. Fejezet a személy elleni; a XV. Fejezet a család, ifjúság és nemi erkölcs elleni; a XVI. Fejezet a társadalmi tulajdon és a személyek javai elleni, végül a XVII. Fejezet a katonai bűncselekményeket foglalta magában.

Dr. Kiss Zsigmond: ny. legfelsőbb bírósági tanácselnök

Dr. Soós László: hb. alezredes, főosztályvezető, IM Büntetőjogi Kodifikációs Főosztály

* A szerzőpárosnak az új Büntető Törvénykönyv elkészítéséhez írott tanulmányának az új Büntető Kódex egységesítésének kérdéskörét taglaló része a Büntetőjogi Kodifikáció 2002/2. lapszámában jelent meg.

¹ A tanulmány elkészítésének időpontja 2002. április 28. A tanulmány megjelenésének időpontjait a Btk. hatályos szövegéből az Alkotmánybíróság 37/2002. (IX. 4.) AB határozata a 199. §-t és a 200. §-t megsemmisítette. Az igazságügy-miniszter 2002. október elején előterjesztést nyújtott be a Kormányhoz a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról, amely a Különös Rész hatályos tényállásait több ponton, így pl. az adatvédelmi tényállások, a terrorcselekmény, és a kábítószerezés visszaélés, valamint a bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények tekintetében módosítani javasolja. A tanulmány elkészítése és megjelenése között eltelt mintegy fél év ezen változásait, illetve a tervbe vett módosításokat a tanulmány szövegében nem vezettük át.

Ez a felosztás annyiban eltért a BHÖ rendszerétől, hogy az államellenes büntettek körében feleslegesen ítélte meg az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények közötti megkülönböztetést.

Mind az egyes fejezetek sorrendiségnek meghatározásánál, mind az egyes fejezeten belül a törvényi tényállások megjelölésénél a jogtárgyak jellegének és funkciójának a fontosságát tartotta szem előtt.

Az 1961. évi V. törvény a Különös Rész fejezeteinek címekre bontásában nem mutatott egyértelmű megoldást: az állam elleni, a béke és az emberiség elleni, a közbiztonság és közrend elleni, végül a társadalmi tulajdon elleni és a személyek javai elleni bűncselekményeknél teljesen hiányzik a címekre felosztás; ezzel szemben az államigazgatás, az igazságszolgáltatás elleni és a katonai bűncselekményeket hat-hat címre; a népgazdaság elleni bűncselekményeket négy címre; végül a személy elleni és a család, ifjúság és nemi erkölcs elleni bűncselekményeket két-két címre tagoltan tárgyalja.

Megjegyzendő, hogy ez volt az első magyar büntető törvénykönyv, amely a katonai bűncselekményeket is tartalmazta.

Az 1978. évi IV. törvény a Btk. Különös Részét tizenegy fejezetre osztja és eredetileg kettőszázharminc §-ból állt – a módosítások és kiegészítések folytán – jelenleg nyolcvankettő §-sal több, azaz háromszáztizenkettő. Az állam elleni, a közlekedési, a vagyon elleni és a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények kivételével az egyes fejezetek külön címekre bontva találhatóak.

1.3. Az eddig ismertetett Btk.-k belső szerkezeti megoldásai közül a svájci és az osztrák Btk. szabályozása látszik a legcélszerűbbnek, melyek egyszerűségük mellett a kellő áttekinthetőség igényét is kielégítik, nevezetesen az egyes fejezeten belül a bűncselekményeket nem bontják további címekre vagy cikkekre, ugyanakkor minden bűncselekményt nevesítenek. Ennek a megoldásnak hagyományai vannak a magyar büntetőjogban is, mert a Csemegi kódex is ilyen tagoltságú volt, eltekintve a vagyon elleni bűncselekményektől, amelynél viszont a túltagoltság volt megfigyelhető.

Az kétségtelen, hogy a belső szerkezetnek a fentiekben történő kialakítása azzal jár, hogy a fejezetek száma jóval több lenne, mint a jelenlegi Btk.-ban, ez azonban nem érinti hátrányosan az áttekinthetőséget. A hatályos Btk. fejezeteit és címeit összegezve ma is harmincnál több csoportot lehet elkülöníteni, de a jelenleg egységes fejezetben tárgyalt állam elleni bűncselekményeket is indokolt lenne szétválasztani: egyrészt az állam belső rendjét, másrészt az állam külső rendjét sértő bűncselekmények önálló fejezetére.

2. Eldöntendő kérdés, hogy a megalkotandó új Btk. Különös Része milyen sorrendben tartalmazza az egyes fejezeteket. Ebben a vonatkozásban az európai Btk.-k a legváltozatosabb képet mutatják.

2.1. Az osztrák Btk. az élet és testi épség elleni bűncselekmények után tárgyalja az emberi szabadság és méltóság elleni bűncselekményeket és közvetlenül ez után következnek a vagyon elleni bűncselekmények. A törvénykönyv közepén helyezkednek el a közveszélyt előidéző, valamint a házasság és a család elleni, a nemi erkölcsöt sértő cselekmények, majd az állam elleni, az államhatalom elleni, az igazságszolgáltatás elleni és a hivatali bűncselekményeket követően tárgyalja a külföldi kapcsolatokat megzavaró deliktumokat, végül az emberiség elleni bűncselekményeket.

A német Btk. a béke elleni, továbbá az állam külső és belső biztonsága elleni bűncselekményekkel kezdi a felsorolást, továbbá az alkotmányos szervek, a választás és a honvédelem érdekeit sértő, majd az igazságszolgáltatás rendjét veszélyeztető bűncselekmények következnek. Ezután a házasság, család és nemi szabadság elleni bűncselekmények után következnek az élet és testi épség elleni bűncselekmények, és ezt követik a vagyon elleni és az okiratok hitelességét sértő cselekmények. A sort a közveszély okozás, a környezetkárosítás és a hivatali bűncselekmények zárják.

A francia Btk. a Különös Rész élére helyezi az emberiség, valamint az ember személye és vagyona ellen elkövetett bűncselekményeket, ezt követik a nemzet, az állam és a közbéke, továbbá az államhatalom és a közbizalom elleni bűncselekmények. A sort a bünszövetségben részvétel, a közegészségügy és az állatok kínzásával elkövetett bűncselekmények zárják.

A svájci Btk. a törvény élére helyezi az élet és a testi épség, a vagyon, majd az emberi becsület és személyes szabadságokat sértő bűncselekményeket, ezt követik a közveszéllyel járó, a közegészségügy elleni cselekmények, és a törvény végére helyezi az állam a honvédelem és a közhatalom, majd az igazságszolgáltatás elleni, továbbá a korrupciós bűncselekményeket.

Az olasz Btk. az állam, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményeknek nyújt elsőbbséget, ezt követik a közrend, közbiztonság, a közgazdaság elleni cselekmények és az élet, valamint a testi sértés cselekmények után az utolsó helyen szerepelnek a vagyon elleni bűncselekmények.

A svéd Btk. az élet és testi épség elleni, majd az emberi szabadság és méltóság elleni bűncselekményeket teszi első helyre, ezt követik a szexuális és a család elleni bűncselekmények, majd a vagyon elleni bűncselekmények. A közveszélyt okozó, az igazságszolgáltatás és a közrend elleni bűncselekmények után, szinte a törvény végén szerepelnek az állam elleni bűncselekmények.

A lengyel Btk. a béke és emberiség elleni bűncselekményeket követően tárgyalja az állam és

a honvédelem érdekeit sértő bűncselekményeket, ezt követik az élet és az egészség elleni bűncselekmények, majd az emberi szabadság elleni deliktumok. Sorrendben ez után következnek az állami intézmények ellen elkövetett cselekmények, és a sort a vagyon elleni és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények zárják.

A különböző európai országok büntető törvénykönyveinek Különös Része elemzéséből nem lehet levonni olyan következtetést, hogy a bűncselekmények sorrendiségének a kialakításánál valamilyen jól felismerhető rendező elv érvényesülne, sokkal inkább az ötletszerűség a jellemző.

2.2. Vizsgálva a magyar Btk.-k Különös Részeinek felépítését, itt már a rendezés elvi alapjai sokkal inkább felismerhetőek.

A Csemegi kódex az állam elleni bűncselekmények mellett a hatóságokat sértő bűncselekményeknek ad primátust, ezt követik a pénzhamisítás és az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények. A szemérem elleni és a család elleni bűncselekmények után következnek az emberi méltóság elleni, majd az élet és a testi épség, a közegészség és az emberi szabadságjogokat sértő bűncselekmények, majd a vagyon elleni bűncselekményeket követően az okiratok hitelességét sértő cselekmények. A sort a közveszélyt okozó cselekmények, a fogolyszóktetés, a fegyveres erők elleni, végül a hivatali és ügyvédi bűncselekmények zárják.

Az 1961. évi V. törvény, valamint a hatályos 1978. évi IV. törvény Különös Részének felépítettsége hasonlóságot mutat. Mind a két Btk. a sorrendben első helyre teszi az állam és az emberiség elleni bűncselekményeket; az 1961. évi Btk. ezután az államigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közrend, a közbiztonság és a népgazdaság elleni bűncselekmények után tárgyalja a személy, a család és az ifjúság elleni bűncselekményeket: ezzel szemben az 1978. évi Btk. a személy elleni bűncselekményeket a közlekedési bűncselekmények elé helyezi, és ezt követően biztosít helyet a házasság, ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknek. Ezt követően sorolja fel az államigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közélet tisztasága elleni és a gazdasági bűncselekményeket.

Mind a két törvény legvégén kaptak helyet a vagyon elleni, illetőleg a honvédelmi kötelezettséget sértő és a katonai bűncselekmények.

3. Az új Btk. Különös Részében az egyes fejezetek sorrendiségének a meghatározása voltaképpen elhatározás kérdése.

Igaz ugyan, hogy a Kodifikációs Bizottság olyan megfontolásra jutott, mely szerint egyrészt a bűncselekmény fogalom meghatározásánál a formális definíciót tartja indokoltnak, másrészt pedig kiiktatja a társadalomra veszélyesség fogalmát – amelyet az 1961. évi V. törvény 2. §-ának (2) bekezdése szó szerint is azonosan írja körül – az abban foglaltak azonban a jogilag vé-

dett érdekek súlybeli jelentősége szempontjából is meghatározó jelentőségűek. Ha a társadalomra veszélyesség fogalma az új törvényből kima-
rad, a rendező elv álláspontunk szerint maga az Alkotmány.

A hatályos Alkotmány I. Fejezete először az államformát rögzíti, és azt, hogy a Magyar Köztársaság független demokratikus jogállam, majd megtiltja a hatalom kizárólagos megszerzésére vonatkozó törekvéseket (1–3. §).

Az Alkotmány ezt követően kinyilvánítja, hogy az állam védi a nép szabadságát és hatalmát, elutasítja a háborút, és kötelezettséget vállal a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak elfogadására (5–7. §).

Ezt követően szól az Alkotmány a gazdasági berendezkedésről és a tulajdonjogról, (8–9. és 13. §), majd kiemeli és az I. Fejezetben helyezi el a házasság, a család, az ifjúság és az egészséges környezet-
hez való jog védelmét (15–16. és 18. §).

Az Alkotmány ezt követően felsorolja az alkotmányos alapintézményeket, külön fejezetben foglalkozik a fegyveres erőkkel és a rendőrséggel, ezt követően a bírói szervezettel, majd az ügyészséggel, majd az alapvető jogok és köteleességek után rendelkezik a választások alapelveiről.

Ennek a rendező elvnek a figyelembevételével az egyes fejezetek sorrendiségének a kialakításánál a következő megoldási lehetőséget vázoljuk fel az egyes fejezetek sorrendisége kérdésében:

Először az állam léte elleni bűncselekményeket szabályozná a Btk., rögtön ezt követően a nemzetközi kötelezettségeinkből származó legfontosabb bűncselekményekkel, az emberiség elleni és a háborús bűncselekményekkel folytatódna.

Ezt követné az egyén léte, testi épsége, személyes szabadsága és emberi méltósága elleni bűncselekményekkel foglalkozó rész, majd a nemi erkölcs elleni, az ifjúság elleni, valamint a házasság és a család elleni bűncselekmények. Ezután következnek a közlekedési bűncselekményekről szóló fejezet, amely szorosan kapcsolódik az emberi élethez és testi épséghez, mivel a Btk. rendszerében a sértő eredmény az ember élete, testi épsége.

Ezután az állami működés elleni bűncselekmények következnenek, a jelenlegitől kissé eltérő sorrendben, a választások tisztasága elleni bűncselekményeket követően a titoksértő cselekmények, az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények, a hivatali bűncselekmények, a közélet tisztasága elleni bűncselekmények, majd ezeket követné – jelentősen átszerkesztve a – jelenlegi XVI. Fejezet szerinti közrend elleni bűncselekmények rendszere, aztán a gazdasági, a vagyon elleni, a honvédelmi kötelezettség elleni, majd a katonai bűncselekmények.

A fentiekben kifejtett megfontolások alapján a Btk. Különös Részének egyes fejezetekre tagolásánál azt tartjuk indokoltnak, hogy a Csemegi

kódexhez hasonlóan a Fejezetek további címek-re ne legyenek tagolva, mert ez a fejezetek áttekinthetőségét csökkenti.

Figyelemmel arra, hogy tanulmányunk első részében² az egységes büntetőtvény mellett foglaltunk állást, a Különös Rész fejezetei sorrendjének tagolásánál is ezt a véleményünket érvényesítettük, vagyis a Btk.-ban jelenleg szereplő valamennyi fejezet és bűncselekmény rendszer-tani elhelyezését elvégeztük.

Hangsúlyozzuk, hogy nem foglaltunk állást abban a kérdésben, miszerint a hatályos törvényi tényállás szövege megfelelő-e, nem foglalkoztunk azzal, hogy szükségesek-e új törvényi tényállások, a meglévőket hogyan lehetne ésszerűbben összevonni, vagy ellenkezőleg tovább tagolni, és általában nem foglaltunk állást abban a kérdésben sem, hogy szükséges-e a büntetőjogi védelem fenntartása az adott jogtárgy esetében.

Megjegyzendő, hogy továbbra is az a megoldás látszik célszerűnek, hogy a Különös Rész fejezeteinek számozása kövesse az Általános Rész záró fejezetének számát, minthogy azonban az még nem ismert, a számozást I.-től kezdjük. A továbbiakban az egyes bűncselekmények megjelölése után – zárójelben – a hatályos Btk. §-számait szerepeltettük.

4. Az állam elleni bűncselekményeknek a jelenleg hatályos Btk. szerinti egy fejezetben történő szabályozását nem látjuk indokoltnak.

Az a megoldás látszik célszerűnek, hogy ezt a fejezetet kettébontva, egyrészt az állam belső rendje, illetőleg biztonsága, másrészt az állam külső rendje (biztonsága) elleni bűncselekmények szerint tagoljuk. Az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények voltaképpen az állam léte, fenntartása, fennmaradása ellen irányuló bűncselekményeket foglalják magukban, illetőleg a Magyar Köztársaság alkotmányos rendje elleni erőszakos bűncselekményeket foglalja magában; ezzel szemben az állam külső biztonsága elleni bűncselekmények közös jellemzője, hogy ezek az állam külbiztonsága, a Magyar Köztársaság nemzetközi helyzetének más állam érdekében történő veszélyeztetésében nyilvánulnak meg.

Ugyanakkor az állam elleni – a külső biztonság elleni – bűncselekmények közé kívánkozik a Btk. 261/A. § szerinti nemzetközi jogi kötelezettség megszegése, amely a hatályos törvényben a XVI. Fejezetben foglalt közrend elleni bűncselekmények között van elhelyezve. Ez a bűncselekmény a Magyar Köztársaság nemzetközi jogi kötelezettsége folytán kihirdetett különféle tilalomszegésben nyilvánul meg, ezért rendszer-tanilag is ide (vagy ide is) illeszthető be. Az állam belső rendje (vagy biztonsága) elleni bűncselekményeket meghatározó I. Fejezet tartalmazná az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása (139. §), az alkotmányos rend elleni szer-

vezkedés (139/A. §), a lázadás (140. §), a rombolás (142. §), a hazaárulás (144. §), a hűtlenség (145. §), a feljelentés elmulasztása (150. §) bűncselekményeit.

Az állam külső rendje (vagy biztonsága) elleni bűncselekményekről szóló II. Fejezet magában foglalná az ellenség támogatása (146. §), a kémkedés (147. §), a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedés (148. §), a nemzetközi jogi kötelezettség megszegése (261/A. §) és az e bűncselekményekhez kapcsolódó feljelentés elmulasztása (150. §) tényállásait.

5. Indokolt, hogy az állam elleni bűncselekményeket kövesse a hatályos Btk. XI. Fejezetében foglalt bűncselekmények, azzal az eltéréssel azonban, hogy a III. fejezet az emberiség (és nem az emberiség) elleni; míg a IV. Fejezet a nemzetközi hadijogot sértő (háborús) bűncselekményeket tartalmazza. Az e fejezetekben foglalt bűncselekmények részletes felsorolását mellőzzük, mivel ez függvénye az e tárgyban készülő dolgozatnak, illetve a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma magyar jogrendszerbe történő beépítésének módjától.³

6. Az állam és az emberiség elleni bűncselekmények után az emberi élet, a testi épség és a jogellenes egészségügyi tevékenységgel kapcsolatos bűncselekmények következnenek (ez utóbbi kategóriát, a jogellenes genetikai manipulációkat azért közvetlenül az élet és a testi épség elleni cselekmények után soroltuk, mivel bekövetkezésük – elkövetésük – lehetősége egyre inkább realitás).

Az élet elleni bűncselekményekről szóló V. Fejezet tartalmazná az emberölés (166. §), az újszülött megölése (166/A. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (167. §), az öngyilkosságban közreműködés (168. §) és a magzatelhajtás (169. §) bűncselekményét.

A testi épség és az egészség elleni bűncselekményeket tartalmazó VI. Fejezetben lenne a testi sértés (170. §), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (171. §), a segítségnyújtás elmulasztása (172. §), a gondozás elmulasztása (173. §), és az ehhez kapcsolódó egyéb rendelkezések (magánindítvány, értelmező rendelkezés).

³ A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumát 1998. június 15. és július 17. között az ENSZ római diplomáciai konferenciája fogadta el. Az 72/2001. (XI. 7.) OGY határozat a Statútum aláírását megerősítette. A Statútum 2002. július 1-jén nemzetközi jogilag hatályba lépett. A kihirdetéshez szükséges belső jogi törvény-módosítások előkészítése folyamatban van. A Statútum büntető anyagi jogi rendelkezései nem csak a Btk. háborús és emberiség elleni bűncselekményekről szóló fejezeteinek teljes reformját kívánják meg, hanem több általános részi rendelkezést is át kell vennünk a hatályos jogba. Mindezek alapján az Igazságügyi Minisztérium a jelenlegi elképzelések alapján a Btk. háborús és emberiség elleni jog közötti összhang megteremtése érdekében nem a hatályos Btk. módosítást javasolja, hanem – német mintára – egy önálló, e nemzetközi jogi bűncselekményeket tartalmazó büntető törvénykönyv megalkotását látja szükségesnek. Az új Btk. előkészítése során természetesen vizsgálni lehet, hogy a Statútumnak, illetve az egyéb nemzetközi kötelezettségeinknek a joganyag külön törvényben történő szabályozása, vagy az egységes Btk.-be történő beépítése a megfelelőbb megoldás.

² Ld. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/2., Budapest, HVG-ORAC.

A VII. Fejezet lenne az egészségügyi beavatkozás, az orvostudomány kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények, a jelenlegi tartalma azonban kiegészülne a járványügyi szabályszegés (284. §) és a kuruzslás (285. §) bűncselekményével. Ez utóbb említett két bűncselekménynek a Btk. XVI. Fejezete IV. Címéből – a közegészség elleni bűncselekményekből – e fejezetbe való áthelyezését az teszi indokolttá, hogy mind a két bűncselekmény esetében a jogilag védett érdek ebben a fejezetben történő elhelyezést indokolja. Ez természetesen felveteti a fejezet elnevezésének megváltozását is.

7. Az emberi élet, a testi épség és az egészség ellen intézett jogellenes támadásokkal kapcsolatos bűncselekmények kategóriáját követően indokolt az emberi szabadság elleni bűncselekmények tárgyalása.

A hatályos jog szerkezeti megoldásától eltérően indokolt, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése (174/A. §), valamint a házijog sérelmével kapcsolatos magánlaksértés (176. §), ne ebben a fejezetben, hanem az emberi méltóság elleni bűncselekmények körében kerüljenek elhelyezésre.

Eszerint az emberi szabadság elleni bűncselekmények csoportja alkotná a VIII. Fejezetet, benne a kényszerítés (174. §), a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport elleni erőszak (174/B. §), a személyi szabadság megsértése (175. §), az emberrablás (175/A. §), az emberkereskedelem (175/B. §) és a jelenlegi értelmező rendelkezés (183/A. §), a 175/A. §-át érintően.

8. Rendszerbeli elhelyezését illetően az emberi szabadságot sértő bűncselekmények után a nemi szabadság elleni bűncselekmények elhelyezése indokolt. Különösebb kifejtés nélkül utalunk itt a jogos védelemmel kapcsolatban kialakult ítélkezési gyakorlatra az arányosság tekintetében. A nemi szabadság elleni bűncselekményekről szóló IX. Fejezet tartalmazná az erőszakos közöszlés (197. §), a szemérem elleni erőszak (198. §), a természet elleni fajtalanság (199. §), a természet elleni erőszakos fajtalanság (200. §), a megrontás (201–202. §), a vérfertőzés (203. §), az üzletszerű kéjelgés elősegítése (205. §), a kitarottság (206. §), a kerítés (207. §), a szemérem-sértés (208. §) tényállásait, valamint a magánindítványra vonatkozó és az értelmező rendelkezéseket (209–210/A. §).

9. Ezt követően indokolt az ifjúság elleni, majd a házasság és a család elleni bűncselekmények tárgyalása. Eszerint az ifjúság elleni bűncselekményekről szóló X. Fejezet szabályozná a kiskorú veszélyeztetése (195. §), a tiltott pornográf felvétel készítése (195/A. §) és a tartás elmulasztása (196. §) tényállásait, a házasság és a család elleni bűncselekményekről szóló XI. Fejezet pedig a kettős házasság (192. §), a családi állás megváltoztatása (193. §) és a kiskorú elhelyezésének

megváltoztatása (194. §) cselekményekről rendelkezne.

10. Eltérően a hatályos szabályozástól, a nemi erkölcs, az ifjúság, a házasság és a család elleni bűncselekmények után következne az emberi méltóság elleni bűncselekmények tárgyalása. Véleményünk szerint az emberi méltóság elleni bűncselekmények – bár az Alkotmányban biztosított valamely alapjog gyakorlását támadják – tárgyi súlyukat tekintve enyhébbek, mint a nemi erkölcs, az ifjúság és a család elleni bűncselekmények. További eltérés, hogy véleményünk szerint ebbe a fejezetbe tartozik, mivel nem az emberi szabadsághoz, hanem más alapjoghoz fűződő jogokat támadja a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése (174/A. §), valamint a házijog sérelmét jelentő magánlaksértés (176. §).

Így az emberi méltóság elleni bűncselekményekről rendelkező XII. Fejezet tartalmazná a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése (174/A. §), a magánlaksértés (176. §), a magántitok jogosulatlan megismerése (178/A. §), a magántitok megsértése (177. §), a levéltitok megsértése (178. §), a rágalmozás (179. §), a becsületsértés (180. §), a kegyeletsértés (181. §) tényállásait, e bűncselekményekhez kapcsolódóan a valóság bizonyításáról (182. §), valamint a magánindítványról és a kívánatról (183. §) szóló rendelkezést, továbbá az egyesülési joggal visszaélést (212/A. §), az egyesülési és gyülekezési szabadság megsértését (228/A. §), a jogosulatlan adatkezelést (177/A. §) és a különleges személyi adatokkal visszaélést (177/B. §).

A fejezet végére helyeztük el a két adatvédelmi tényállást. Ezzel jelezni kívánjuk, hogy bár a személyes adatokhoz fűződő jog is, és a közérdekű adatok megismerésének joga is alapjog, elképzelhetőnek tartunk egy olyan megoldást is, amely egy önálló titokvédelmi fejezetben szabályozza e két bűncselekményt.

11. Továbbra is önálló, XIII. Fejezetet alkotnak a közlekedés különböző ágazatait érintő bűncselekmények, amelyek a hatályos törvényi tényállásokat tartalmaznák.

12. Ezt követően azoknak a bűncselekményeknek a tárgyalása indokolt, amelyek az állam működését sértik, vagy veszélyeztetik. Ezek közül a demokratikus intézményrendszerben elfoglalt kiemelkedő szerepe miatt indokolt első helyen a választásokkal kapcsolatos bűncselekményről szóló XV. Fejezet elhelyezése.

13. A hatályos Btk. XV. Fejezetének II. Címe „rendészeti bűncselekmények” megjelöléssel olyan bűncselekményeket tartalmaz, amelyek egymástól lényegesen eltérő jogtárgyakat sértenek, ezért az itt írt bűncselekmények eltérő fejezetekbe való elhelyezése indokoltnak mutatkozik.

Az e fejezetben foglalt bűncselekmények közül az egyesülési joggal visszaélést (212/A. §) a XI. Fejezetbe, az emberi méltóság elleni bűncse-

lekmények közé helyeztük át, ugyanitt van a helye az egyesülési és gyülekezési szabadság megsértésének (228/A. §) is; a sajtórendészeti vétségnek a 213. § a) pontjában foglalt esete nem igényel bűncselekmény szintű szabályozást, elegendőnek mutatkozik szabálysértésként való értékelése is, míg a 213. § b) pontjában foglalt este – mint a zártörés egyik elkövetési formája az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények (XV. Fejezet) körébe tartoznának. A beutazási és tartózkodási tilalom megsértése (214. §), a jogellenes belügyi tartózkodás elősegítése (214/A. §), az embercsempészség (218. §) és a határjelrongálás önálló fejezetben való elhelyezést indokol; míg a földmérés jel megrongálása (215. §) esetén célszerűnek látszik geodéziai szabálysértéskénti értékelés; végül a műemlék megrongálása (216. §), kulturális javak megrongálása (216/A. §) és a visszaélés kulturális javakkal (216/B. §), az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekmények között történő elhelyezést igénylik.

14. A hatályos Btk. XV. Fejezetének III. Címe (államtitok és szolgálati titok megsértése), IV. Címe (hivatali bűncselekmények), V. Címe (hivatalos személy elleni bűncselekmények), VI. Címe (igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények), VII–VIII. Címe (közélet tisztasága elleni bűncselekmények), valamint a XVI. Fejezetének (közrend elleni bűncselekmények) alapos átszerkesztésére és a sorrendek újra meghatározására van szükség. Véleményünk szerint a jogtárgy-csoportok meghatározása nagyjából helyes, a sorrendiség azonban további megbeszélések tárgya kell, hogy legyen.

Véleményünk szerint, ha az állami szervek és intézmények ellen irányuló bűncselekmények tárgyalásával folytatódna a Különös Rész, akkor az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményeket követné a hivatali bűncselekmények csoportja, majd a vesztegetési tényállások következnenek, aztán jönne a hivatalos személy elleni bűncselekmények csoportja, és a sort az izgatási, a titokvédelmi és az okirathamisítási cselekmények zárnák. A sorrend – amelynek finomítása a továbbiakban nyilvánvalóan elképzelhető – az elmondottaknak megfelelően a következő:

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények (XV. Fejezet) tartalmazná a hamis vád (233–236. §), a hatóság félrevezetése (237. §), a hamis tanúzás (238–241. §), a hamis tanúzásra felhívás (242. §), a hatósági eljárás akadályozása (242/A. §), a mentő körülmény elhallgatása (243. §), a bűnpártolás (244. §), a fogolyszökés (245. §), a fogolyzenedülés (246. §), az ügyvédi visszaélés (247. §), a zugírászat (248. §), a zártörés (249. §), a bírósági végrehajtás akadályozása (249/A. §) és a nemzetközi bíróság előtt elkövetett igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény (249/B. §) tényállásait.

A hivatali bűncselekményekről rendelkező XVI. Fejezet a hivatali visszaélés (225. §), a bántalmazás hivatalos eljárásban (226. §), a kényszervallá-

tás (227. §), a jogosulatlan titkos információgyűjtés (227/A. §) és a jogellenes fogvatartás (228. §) cselekményeket szabályozná.

A közélet tisztasága elleni bűncselekményekről rendelkezne a XVII. Fejezet, melyben a vesztegetés (250–255/A. §), a vesztegetés feljelentésének elmulasztása (255/B. §), a befolyással üzérkedés (256. §), a közérdekű bejelentő üldözése (257. §), a vesztegetés nemzetközi kapcsolatban (258/B–D. §), a befolyással üzérkedés nemzetközi kapcsolatban (258/E. §), és a tényállásokhoz kapcsolódó értelmező rendelkezések (258/A. §, 258/F. §) kapnának helyet.

A hivatalos személy elleni bűncselekményeket tartalmazná a XVIII. Fejezet, így a hivatalos személy elleni erőszak (229. §), a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (230. §), a hivatalos személy támogatója elleni erőszak (231. §) lenne e fejezetben.

A köznyugalom elleni bűncselekményeknek a hatályos jog szerinti felsorolásán akként változtatunk, hogy a közveszéllyel fenyegetést (270/A. §) a XXIII. Fejezetben foglalt közbiztonság elleni bűncselekmények körében való elhelyezését láttuk indokoltnak, és ugyanebbe a fejezetbe való beiktatását láttuk indokoltnak a garázdaság (271. §), a rendbontás (271/A. §) és a közszemérem megsértése (272. §) bűncselekményét is; míg az önbíráskodás (273. §) rendszerbeli elhelyezése az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekmények közé történő beiktatása látszik indokoltnak. Így a köznyugalom elleni bűncselekmények köre leszűkülne, és a XIX. Fejezet tartalmazná a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatást (268. §), a közösség elleni izgatást (269. §), a nemzeti jelkép megsértését (269/A. §) és az önkényuralmi jelképek használatát (270. §).

Ezt követően jönne a XX. Fejezet, amely az államtitok és a szolgálati titok megsértésével kapcsolatos bűncselekményeket tartalmazná (221–223. §).

Az okirathamisítási bűncselekményekről rendelkezne a XXI. Fejezet, amelyben szerepelne a közokirat-hamisítás (274–275. §), a magánokirat-hamisítás (276. §), a visszaélés okirattal (277. §) és az egyedi azonosító jel meghamisítása (277/A. §) és a hamis statisztikai adatszolgáltatás (278. §).

15. A hatályos Btk. XVI. Fejezetében felsorolt egyéb bűncselekmények további kisebb fejezetekbe történő beillesztése indokolt. Ugyanakkor e bűncselekmények országhatárokon átnyúló jellege, és így az ellenük való fellépés nemzetközivé válása miatt feltétlenül indokolt e cselekményeket egymás után elhelyezni. A fejezetek sorrendje – miként az az előző fejezet-csoportnál is – további megbeszélések témája lehet:

A közbiztonság elleni bűncselekményeknek a hatályos Btk. XVI. Fejezetének I. Címe a különféle, eltérő jogtárgyakat sértő bűncselekményeket foglal magában, ezért ezeknek a védett érde-

kek szerinti megosztása látszik indokoltnak. Az itt felsorolt bűncselekmények közül a szoros értelemben vett közbiztonság érdekeit csupán az alábbi bűncselekmények sértik, illetőleg veszélyeztetik, így a XXII. Fejezet rendelkezne az alábbi bűncselekményekről: közveszélyokozás (259. §), közérdekű üzem működésének megzavarása (260. §), közveszéllyel fenyegetés (270/A. §), bünszervezetben részvétel (263/C. §), garázdaság (271. §), rendbontás (271/A. §) és a közszemérem megsértése (272. §).

A hatályos jog szerint a közbiztonság elleni bűncselekményként szabályozott nemzetközi jogi kötelesség megszegését (261/A. §) – a korábbiakban kifejtettek szerint – a II. Fejezetben, az állam külső biztonsága ellen elkövetett bűncselekmények körében helyeztük el. Ugyanakkor tisztában vagyunk vele, hogy a fejezet így is eléggé heterogén cselekményeket foglal egy fejezetbe.

16. A terrorizmussal összefüggő bűncselekmények külön fejezetben történő elhelyezése a nemzetközi jogfejlődésre is figyelemmel feltétlenül indokolt. Eszerint a XXIII. Fejezet tartalmazná a terrorcselekmény (261. §) és a légi jármű hatalomba kerítése (262. §) tényállását.

17. Kiemelt jelentősége van azoknak a bűncselekményeknek, amelyeket lőfegyverrel, lőszerrel, robbanóanyaggal, vagy robbantószerrel valósítanak meg. Ezeknek a különösen nagy veszélyforrást jelentő eszközöknek a birtokban tartása és felhasználása indokolja az ezzel kapcsolatos bűncselekményeknek azonos fejezetben való elhelyezését. A lőfegyverrel kapcsolatos bűncselekményekről rendelkező XXIV. Fejezet tárgyalná a visszaélés robbanóanyaggal vagy robbantószerrel (263. §), a visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel (263/A. §), a fegyvercsempészés (263/B. §), a visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel (264/C. §) tényállásait, és az e cselekményekhez kapcsolódó értelmező rendelkezéseket, valamint az elkobzásra vonatkozó szabályokat.

18. A hatályos jogtól eltérően nem a közegészség elleni bűncselekmények körében, hanem önálló fejezetben látjuk indokoltnak azoknak a bűncselekményeknek a szerepeltetését, amelyek a kábítószerrel vagy kábító hatású anyagokkal, szerekkel való felhasználásával kapcsolatosak. Így a XXV. Fejezet tartalmazná a visszaélés kábítószerekkel (282–282/A. §), a kóros szenvedélykeltés (283. §) és a kábítószer készítésének elősegítése (283/A. §) tényállásait, az ezekhez kapcsolódó értelmező rendelkezéseket és az elkobzásra vonatkozó szabályokat.

19. Mint arról már másutt szó volt, a hatályos Btk. XV. Fejezetének II. Címe a jelenlegi formájában megszűnne, és az ott tárgyalt bűncselekmények közül önálló fejezetben nyerne szabályozást az idegenrendészettel (migrációval) összefüggő bűncselekmények csoportja, XXVI. Feje-

zetként, amelyben a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése (214. §), a jogellenes belföldi tartózkodás elősegítése (214/A. §), az embercsempészés (218. §) és a határjelrongálás (220. §) nyerne szabályozást.

20. Külön fejezetben történő elhelyezést indokol azoknak a bűncselekményeknek a körülírása, amelyek a környezetet és a természetet károsítják, illetőleg ezeket a jogtárgyakat veszélyeztetik. Eszerint XXVII. Fejezet szabályozná a környezet- és természetkárosítási bűncselekményeket, vagyis a visszaélés radioaktív anyaggal (264. §), a visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével (264/A. §), a visszaélés atomenergia alkalmazásával (264/B. §), a visszaélés méreggel (265. §), a veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése (266. §), a tiltott állatviadal szervezése (266/A. §), a visszaélés ártalmas közfogyasztási cikkel (279. §), a környezetkárosítás (280. §), a természetkárosítás (281. §), a környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése (281/A. §) tényállásait, és az e bűncselekményekhez kapcsolódó értelmező és elkobzási rendelkezéseket.

A hatályos Btk.-ban a közbiztonság elleni bűncselekmények körében nyert elhelyezést a tiltott szerencsejáték szervezése (267. §), amelynek rendszertanilag, a hozzá közelálló csalási célzatra tekintettel sokkal inkább az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekmények körében való szerepeltetését tartjuk indokoltnak.

21. A gazdasági bűncselekmények rendszerét szintén a jelenlegi csoportosítástól eltérően javasoljuk meghatározni. E fejezet-csoporton belül az első azon bűncselekmények köre, amelyek nem csak a nemzeti gazdaságokat, hanem nemzetközi gazdasági életet, annak tisztaságát is támadják. Ilyen cselekmények a pénzmosás és a nemzetközileg ellenőrzött termékekkel kapcsolatos bűncselekmény.

A XXVIII. Fejezet rendelkezne a pénzmosásról (303–303/A. §), a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztásáról (303/B. §), valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmára vonatkozó kötelezettség megszegéséről (287. §).

A következő fejezet tárgyalná a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeket, mégpedig a hatályos XVII. Fejezet I. Címéhez képest lényegesen kevesebb tényállást. Eszerint a XXIX. Fejezet a következőket foglalná magába: engedély nélküli külkereskedelmi tevékenység (298. §), jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási tevékenység (298/D. §), jogosulatlan befektetési szolgáltatási tevékenység (298/E. §), jogosulatlan biztosítási tevékenység (298/F. §), a számvitel rendjének megsértése (289. §), gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása (299. §), árdrágítás (301. §) és a minőség hamis tanúsítása (295. §).

A harmadik gazdasági fejezet az üzleti tisztességet, illetőleg a gazdasági verseny tisztaságát

sértő bűncselekményeket tárgyalná, amely magában foglalná a gazdasági életben elvárt bizalom elleni, a fogyasztó és a versenytárs érdekeit sértő bűncselekményeket. Így a XXX. Fejezet tartalmazná a valótlan érték megjelölése (298/C. §), a csődbüntetés (290. §), a hitelező jogtalan előnyben részesítése (291. §), az alaptőke vagy a törzstőke csorbítása (298/B. §), a tartozás fedezetének elvonása (297. §), a hitelezési csalás (297/A. §), a rossz minőségű termék forgalomba hozatala (292. §), az áru hamis megjelölése (296. §), a fogyasztó megtévesztése (296/A. §), az üzleti titok megsértése (300. §), a gazdasági társaság vagy szövetkezet vezető tisztségviselőjének visszaélése (298/A. §), a bennfentes értékpapír-kereskedelem (299/A. §), a tőkebefektetési csalás (299/B. §) és a piramisjáték szervezése (299/C. §) bűncselekményeit.

A következő, XXXI. Fejezet pénzügyi bűncselekmények néven tárgyalná a pénzhamisítási cselekményeket, a bélyeghamisítást, valamint a készpénzt helyettesítő bankkártyával kapcsolatos bűncselekményeket: pénzhamisítás (304. §), pénzhamisítás elősegítése (304/A. §), hamis pénz kiadása (306. §), bélyeghamisítás (307. §), bankkártya-hamisítás (313/B. §), bankkártyával visszaélés (313/C. §), valamint az e cselekményekhez kapcsolódó értelmező rendelkezést (305. §).

Ezt követően XXXII. Fejezet tárgyalná az állami költségvetést, a költségvetés valamely alrendszerét sértő bűncselekményeket, ide értve az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését is. A fejezet tartalmazná a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése (288. §), az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése (314. §), az adó-, társadalombiztosítási csalás (310. §), a Munkaerőpiaci Alap bevételét biztosító fizetési kötelezettség megsértése (310/A. §), a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjáradék fizetési kötelezettség megsértése (310/B. §), a visszaélés jövedékkel (311. §), a jövedéki orgazdaság (311/A. §), a jövedékkel visszaélés elősegítése (311/B. §), a csempészet és vámorgazdaság (312. §) tényállásait.

Önálló, XXXII. Fejezetnek kellene szabályoznia a számítástechnikai bűncselekményeket, így a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményt (300/C. §), a számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása (300/E. §), és az e cselekményekhez kapcsolódó értelmező rendelkezést (300/F. §).

A gazdasági bűncselekmények köréből kikerülne a fedezetlen bankkártya felhasználása (312/A. §), a visszaélés csekkel (313. §), és a váltóhamisítás (313/A. §). E bűncselekmények közül a fedezetlen bankkártya-felhasználás vagyoni elleni bűncselekmény, míg a csekkel visszaélés, és a váltóhamisítás, bár a gazdasági működés körében fordulhat elő, szintén nem a gazdasági élet rendjét, hanem vagyoni jogokat sért, voltaképpen speciális csalás.

A banktitok megsértése (300/A. §), valamint az értékpapírtitok megsértése (300/D. §) önálló tényállásként történő fenntartása nem indokolt, ha szükséges, értelmező rendelkezéssel a kérdés megoldható.

22. A hatályos Btk. XVIII. Fejezete tartalmazza a vagyoni elleni bűncselekményeket, címekre bontás nélkül. A 22 §-ból álló fejezet a hagyományos vagyoni elleni bűncselekményeken felül tartalmaz olyan törvényi tényállásokat is, amelyek a tulajdonnal és a birtokkal kapcsolatos jogviszonyokat nem közvetlenül, hanem csak közvetetten érintik, így a vagyoni jogokat, illetőleg a szerzői jogokat.

Erre tekintettel célszerűnek látjuk e fejezetben elhelyezett bűncselekményeknek többfelé bontását, egyrészt a klasszikus vagyoni elleni, másrészt az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekményekre, végül a szerzői és az ahhoz kapcsolódó jogokat sértő bűncselekményekre.

A vagyoni elleni bűncselekményekről szóló XXIV. Fejezet tartalmazná a lopás (316. §), a sikasztás (317. §), a csalás (318. §), a hűtlen kezelés (319. §), a hanyag kezelés (320. §), a rablás (321. §), a kifosztás (322. §), a zsarolás (323. §), a rongálás (324. §), a jogtalan elsajátítás (325. §), az orgazdaság (326. §), a jármű önkényes elvétele (327. §) tényállásait, a magánindítványra (331. §), a tevékeny megbánásra vonatkozó (332. §), és az értelmező rendelkezéseket (333. §).

Az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekményekről szóló XXXV. Fejezetbe kerülnének elhelyezésre a hatályos törvény szerint egyéb fejezetben lévő, de közvetve a vagyoni jogosultságokat sértő bűncselekmények is, nevezetesen a rendészeti bűncselekmények köréből a műemlék megrongálása (216. §), a kulturális javak megrongálása (216/A. §), és visszaélés kulturális javakkal (216/B. §), a közrend elleni bűncselekmények közül a tiltott szerencsejáték szervezése (267. §) és az önbíráskodás (273. §), a jármű önkényes elvétele (327. §), vásárlók megkárosítása (328. §), a hitelsértés (330. §), valamint a fedezetlen bankkártya felhasználása (312/A. §), a visszaélés csekkel (313. §), és a váltóhamisítás (313/A. §).

A szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogokat sértő, illetőleg veszélyeztető bűncselekmények nehezen illeszthetők be az egyéb vagyoni jogokat sértő bűncselekmények körébe, ezért indokoltnak tartjuk, hogy ezek a bűncselekmények önálló XXXVI. Fejezetbe kerüljenek. E fejezet tartalmazná a bitorlás (329. §), a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (329/A. §), a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszása (329/B. §), a jogkezelési adat meghamisítása (329/C. §) és az iparjogvédelmi jogok megsértése (329/D. §) bűncselekményeit.

23. A honvédelmi kötelezettségeket sértő és a katonai bűncselekményekkel kapcsolatban fel-

merül az a kérdés, hogy nem lenne-e indokolt, hogy a speciálisan a katonai életviszonyok körében megvalósított bűncselekmények ún. mellék-törvényben legyenek elhelyezve.

Megjegyzendő, hogy az európai országok közül több – így az olasz, a német, a francia és az osztrák törvények – a Különös Részre tartozó katonai bűncselekményeket melléktörvényekben szabályozzák. Általában megállapítható, hogy a tőlünk nyugatra fekvő kontinentális jogot követő országok jogrendszerei a katonai büntetőjogot külön kezelik az általános büntetőtörvény rendszerétől. Magyarországon is 1961-ig ez volt a helyzet. A Csemegi kódexhez képest jóval lemaradva az első önálló katonai büntető törvénykönyv az 1930. évi II. törvény volt, és ezt váltotta fel az 1948. évi LXII. törvény.

A tanulmány első részében jeleztük, hogy a katonai büntetőjogról külön dolgozat készül, és jeleztük azt is, hogy a katonai büntetőjogász szakma gyakorlati művelői által képviselt vélemény az, miszerint a katonai büntetőjog az új Btk. részét képezze. Ezért – fenntartva a lehetőséget, hogy mind a honvédelmi kötelezettség elleni, mind a katonai bűncselekmények esetében történhetnek (sőt, kívánatos is, hogy történjenek) a kodifikáció előrehaladtával változások, a Btk. Különös Részét – az eddigi hagyományoknak megfelelően a honvédelmi kötelezettség elleni és a katonai bűncselekmények zárják. Ez utóbbiak – a hatályos törvény címekre tagoltsága szerint – négy fejezetet alkotnának.

A XXXVII. Fejezet tartalmazná tehát a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekményeket (334–341. §) és a tevékeny megbánást (342. §), a XXXVIII. Fejezet a katonai szolgálati bűncselekményeket (343–351. §), a XXXIX. Fejezet a katonai függelemsértési cselekményeket (352–357. §), a XL. Fejezet a katonai elöljárói bűncse-

lekményeket (358–362. §), végül a XLI. Fejezet a katonai harcképességet veszélyeztető bűncselekményeket (363–366. §).

A 367–368. § szerinti értelmező rendelkezések értelemszerűen átkerülnének az Általános Részbe.

24. Bár nem szorosan a Különös Rész problematikájához kapcsolódik, véleményünk szerint az 1979. évi 5. törvényerejű rendelet (Btké.) III. Fejezete az „értelmező rendelkezések” körében (19–28. §) olyan fogalom-meghatározásokat tartalmaz, amelyeknek nem a hatályba léptető rendelkezések körében lenne a helye, hanem a Btk. Általános Részében, vagy a Különös Rész egyes fejezeteihez kapcsolódó értelmező rendelkezésekben. Ezek az egyes törvényhelyekhez minden nehézség nélkül beilleszthetők, sőt a jog megismerése szempontjából ez a kívánatos.

Felfogásunk szerint, hasonlóan az összes eddigi Btk.-hoz, természetesen külön életbeléptető törvény megalkotása lesz szükséges, amelynek tartalma azonban az új Btk. hatályba lépésének meghatározására, a korábbi büntető joganyag hatályon kívül helyezésére, az átmeneti rendelkezésekre és a Btk. hatályba lépésével kapcsolatos más törvények módosítására terjedhet ki. A gyakorta alkalmazandó büntetőjogi fogalmak nem a Btké.-be, hanem magába a kódexbe valók.

25. Figyelemmel arra, hogy az új Btk. előkészítése során sem várható az 1945. évi VII. törvény még hatályban lévő rendelkezéseinek hatályon kívül helyezése, foglalkozni kell a Nbr.-ben meghatározott háborús büntettek és az új Btk. vonatkozó fejezetének viszonyával.

Végezetül: Mind az egyes fejezetek szerinti elkülönülés és az azokkal érintett bűncselekmény-tényállások besorolása, mind pedig az egyes fejezetek sorrendiségének megjelölése csupán mint kiindulási alap fogható fel, amelynek a további kimunkálása közös gondolkodást igényel.

FÓRUM

A Balatonfüreden, 2002. június 6–8. között megtartott Hatodik Magyar Jogászyűlés a Polgári Törvénykönyv, a Közigazgatási Eljárási Törvény és a Büntető Törvénykönyv kodifikációját tűzte napirendre.

A plenáris ülésen elhangzott előadást követően a büntetőjogi szekció három ülésen megtartott előadások és korreferátumok a büntető kódex kodifikációja szempontjából lényeges kérdéseket tárgyalták.

Alább a Jogászyűlésen elhangzott előadásokból adunk közre kettőt: „A büntetőjogi felelősség feltételei” címmel, dr. Berkes György legfelsőbb bírósági tanácselnök előadását és a „A bűncselekmény büntetőjogi következménye” témakörből dr. Kónya Istvánnak, a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma vezetőjének a korreferátumát.

A szerkesztő

Dr. Berkes György

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG FELTÉTELEI

Dr. Györgyi Kálmán miniszteri biztos úr a plenáris ülésen elhangzott előadásában áttekintést adott a büntetőjogi reform fő törekvéseiről és irányairól. Egy mondatban összefoglalva teendőinket, úgy vélem, elméletileg megalapozott, a bűnözés elleni küzdelemben hatékony és eredményes, a gyakorlatban jól alkalmazható és lehetőleg időtálló Btk. megalkotására kell törekednünk. Persze egy ilyen általános megállapítással többekévesb mindenki egyetért, de ott a bökkenő, hogy mindezt hogy lehet elérni az egész Btk. struktúráját és jellegét meghatározó, alapvető jelentőségű szabályok, az egyes jogintézmények és rendelkezések kidolgozása során.

Előadásom tárgya a büntetőjogi felelősség feltételei de lege ferenda, azaz azok a kérdések, amelyeket a bűncselekmény tanában szokás tárgyalni. Minthogy azonban a Btk. egységes egész, a büntetőjogi felelősséget és a szankciórendszert, az Általános Részt és a Különös Részt érintő problémák szervesen összefüggnek egymással, veszem a bátorságot, hogy néhány mondat erejéig kitérjek olyan általános követelményekre, amelyeket joggal támaszthatunk az egész új Btk.-val szemben.

1. Az új Btk. büntetőpolitikai megalapozottsága

Alapvető kérdés, hogy a bűnözés összetételét, jelenlegi méreteit és várható alakulását figyelembe véve a törvényhozó milyen kriminálpolitikai célok megvalósítására törekszik az új Btk. megalkotásával, és ennek megfelelően, milyen feladatok várnak a jogalkalmazóra.

Véleményem szerint hibás minden olyan helyzetelemzés, amely abból indul ki, hogy a bűnözési helyzethez képest az ítélkezési gyakorlat „általában” túl enyhe vagy túl szigorú. Az ilyen sommás megállapítás nem állja meg a helyét. Arra kell törekedni, hogy az új Btk. reális, az egyes társadalomra veszélyes (ha úgy tetszik: „materálsan jogellenes” cselekmények súlyához igazodóan megfelelő, illetve azokat egymáshoz viszonyítva is arányos büntetési tételeket állapítson meg az egyes bűncselekményekre, és úgy állapítsa meg a büntetési tételek alsó és felső határát, hogy biztosítsa az egységes bírói gyakorlat kialakulását, de lehetővé tegye a legkülönbözőbb súlyú bűncselekmények differenciált elbírálását.

Ha a Btk. megfelel ezeknek a követelményeknek, a törvényhozó megtette a magáét. Bízni kell a független bíróságban és bírákban, hogy a törvényes keretek között, szélsőségektől mentesen, a büntetés célját szem előtt tartva, ha szükséges, kellően szigorú, ha indokolt, humánus és nem eltúlzott szankciókat alkalmaznak.

A részletek nem elsősorban erre a szekcióra tartoznak, de azért utalok arra, hogy a hatályos Btk. egyes eltúlzottan szigorú és belső aránytalanságuk miatt is joggal bírálható rendelkezéseit felül kellene vizsgálni. Ilyenek pl. a kábítószerrel visszaélésre vonatkozó szabályok.

2. A Btk.-val szemben támasztható alkotmányos követelmények

A Btk.-val szemben támasztható jogállami követelmények nem állíthatók szembe a büntetőpolitikai hatékonysággal, de ezek a követelmé-

nyek adott esetben egyes kodifikációs megoldások tartalmát meghatározhatják, bizonyos szabályozási lehetőségeket kizárhatnak vagy korlátozhatnak. Ugyanez mondható el egyes nemzetközi egyezményekről, amelyekhez már csatlakoztunk, illetve csatlakozni fogunk.

Szem előtt kell tartani, hogy valamely jogintézmény vagy rendelkezés nem sérti-e az emberi méltóságot, vagy nem ütközik-e a diszkrimináció tilalmába. Így pl. a Btk. 199. §-a bünteti (az erőszak nélküli) természet elleni fajtalanságot, ha a „partner” 18 éven aluli, de különböző nemű személyek között az ugyanilyen magatartás nem bűncselekmény. További alkotmányos követelményekre a részleteknél még utalok.

3. Az új Btk. dogmatikai megalapozottsága

Törekedni kell arra, hogy a Btk. szabályai megfeleljenek „a tudomány mai állásának”, de rugalmasak is legyenek, ne fékezzék a büntetőjogi dogmatika fejlődését. Nem kell mindent és mindenáron módosítani, indokolt figyelembe venni a magyar hagyományokat, a jogalkalmazók megszokásait és befogadóképességét.

Rátérve a részletekre, az időbeli korlátok között érintek a büntetőjogi felelősség témaköréből néhány véleményem szerint fontos kodifikációs kérdést.

A bűncselekmény fogalmához

a) A *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvének kodifikálása magától értetődik.

b) Egyetértek a kodifikációs bizottság egységes álláspontjával, amely szerint a társadalomra veszélyesség maradjon el a bűncselekmény törvényi meghatározásából. Az uralkodó dogmatikai felfogás szerint a bűncselekmény tényállásszerű, jogellenes, bűnös és büntetendő cselekmény. A jogellenesség mellett a társadalomra veszélyesség feleslegesnek látszik, de „ideológiai színezete” miatt is célszerű a mellőzése. A továbbiakban még visszatérek arra, miért nem kell tartani attól, hogy a társadalomra veszélyesség elhagyása hátrányosan befolyásolná a gyakorlat alakulását

c) A törvényi tényállás határozottsága, világossága alkotmányos követelmény. Ennek a követelménynek a tükrében megfontolandó, hogy több külföldi Btk. példájára az új Btk. kifejezetten rendelkezzen a mulasztásért való büntetőjogi felelősség feltételeiről. Lényegében az feleljen mulasztásért, aki a speciális jogi kötelezettségként előírt tevékenységet nem fejt ki.

Általánosságban a törvényi tényállási ismérvek legyenek kellően határozottak és konkrétak, de kerülendő a túlzott részletezés, a tényállási ismérvek és a minősítő körülmények halmozása.

Szót kell ejteni az ún. keretdiszpozíciókról. Ezek alkotmányosságát az Alkotmánybíróság sem

kifogásolta, de a lehetőséghez képest kerülni kell a más jogszabályra utaló keretszabályozást. Ha pedig ezt teljes következetességgel nem lehet megvalósítani, legalább a büntetőjogi norma lényegét a Btk.-ban kell meghatározni.

Itt térek ki arra, hogy az egységes büntető törvénykönyv megtartását tartom célszerűnek, azaz nem vagyok meggyőződve arról, hogy a fiatalok büntetőjogát, a katonai büntetőjogot vagy más büntetőjogi materiát külön törvényben kellene szabályozni. Ez több hátránnyal járna, mint előnnyel.

Még mindig a törvényi tényállásnál maradva: abból a dogmatikai álláspontból indokolt helyesen kiindulni, hogy a törvényi tényállás objektív és szubjektív elemek egysége. Ennek megfelelően a szándékosság és a gondatlanság ismérvei is a tágabb értelemben felfogott törvényi tényállásba tartoznak, és elavult az a felfogás, amely ezeket (csak) a bűnösség alakzatainak tekinti. Erre azonban nem a törvény szövegében, hanem legfeljebb a miniszteri indokolásban célszerű utalni, de a büntetőjogi felelősség feltételeinek, illetve akadályainak mikénti törvényi szabályozását lényegesen befolyásolja.

A szándékosság és a gondatlanság törvényi meghatározása egyébként fenntartható, bár egyes ismérvek megfogalmazása vitatható (pl. a hatályos Btk. szövegezésében: a „kívánja”, „belenyugszik” kitétel a meghatározásban csak a szándékosság érzelmi elemére utal kifejezetten. A jelenlegi meghatározás előnye viszont a tömörsége.

Igen jelentős kérdés a tényállásszerűség és a jogellenesség viszonyának helyes megközelítése. A törvényi tényállás nem értékmentes leírás, hanem összefoglalja a büntetőjogi normát sértő cselekmény összes ismérveit. A tényállásszerű cselekmény rendszerint jogellenes is, és a jogellenességet csak a törvényben kifejezetten szabályozott okok (pl. jogos védelem, végszükség), illetve egyéb általánosan elfogadott okok zárhatják ki.

Ebben a felfogásban a jogi tárgyat nem sértő cselekmény nem is tényállásszerű, hanem büntetőjogilag irreleváns. Pl. a korrupciós bűncselekményeknél tényállási elem a „jogtalan előny” adása vagy elfogadása stb. Egy virágcsokor vagy egy tábla csokoládé nem tekinthető tényállásszerű jogtalan előnynek, hanem büntetőjogilag közömbös. Ha ezt elfogadjuk, a társadalomra veszélyesség ismérvének elhagyása a bűncselekmény fogalmi elemei közül nem jár veszéllyel, mert a tényállásszerűség helyes értelmezésével megnyugtatóan megoldhatók azok az esetek, amelyekben a bíróság eddig a társadalomra veszélyesség hiányát állapította meg.

A tényállásszerű cselekmény viszont – az említett jogellenességet kizáró okok hiányában – egyúttal jogellenes is. A konkrét cselekmény kisebb vagy nagyobb „súlya” a büntetés kiszabása körében értékelhető, az elenyészően csekély sú-

lya pedig indokolhatja, hogy az elkövetőjével szemben ne büntetést, hanem intézkedést alkalmazzanak. Erről a lehetőségről a büntetés enyhítéséről szóló szabályokat követően lenne célszerű rendelkezni.

A **bűnösség** fogalmával összefüggésben is megemlítek néhány vitás dogmatikai kérdést, amelynek a mikénti eldöntése befolyásolhatja a kodifikációs megoldásokat.

Utaltam már rá, hogy a szándékosság és a gondatlanság a törvényi tényállás elemei közé tartozik. Ezenfelül a szándékos és a gondatlan bűncselekmény között a jogellenesség szintjén is mélyreható különbség van. Ez a különbség megnyilvánul a szándékos és a gondatlan bűnösség szintjén is.

A (büntető)jogellenes cselekmény elkövetőjével szemben büntetőjogi intézkedés alkalmazása indokolt lehet, büntetést azonban csak azzal szemben lehet kiszabni, akinek szemrehányást lehet tenni a jogellenes cselekmény elkövetése miatt, azaz aki (büntető anyagi jogi értelemben) bűnös.

Ilyen szemrehányást érdemel a jogellenes cselekmény elkövetője, aki képes volt felismerni a törvényt (a tilalmat); ez a beszámítási képesség kérdése; és ha igen, fel is ismerte, hogy a tilalom ellenére cselekszik, vagy ezt legalább felismerhette volna.

A szándékos cselekmény elkövetője általában felismeri, hogy a cselekménye tilalomba ütközik, de ahhoz a felfogáshoz csatlakozom, amely szerint a szándékosságot nem zárja ki, ha ennek a felismerésnek legalább a lehetősége megvolt (Schuldtheorie). Erre a tévedés szabályozásánál még visszatérek.

A bűnösség megállapítása szempontjából további fontos kérdés, hogy a jogellenes cselekmény alanyának az adott helyzetben lehetősége is volt-e másként, a normának megfelelően cselekedni, és ez el is volt várható tőle.

Azt elvárhatóság hiánya a gondatlan bűnösséget kizárja, a szándékos bűnösségnél nincs ilyen általános bűnösséget kizáró ok.

A szándékos bűnössége ellenére mentesülhet a felelősség alól, kifejezett törvényi rendelkezésre figyelemmel, pl. az, akitől nem várható el, hogy önmagát feljelentse. Ez vonatkozatható a vámcsempészlet elkövetőjére, aki a csempészett áru nézve nem teljesíti adófizetési kötelezettségét. Ezért adócsalásért nem vonható felelősségre, holott ennek a bűncselekménynek a törvényi tényállását megvalósította, és a cselekménye jogellenes. Ilyen értelemben foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság a 2/2002. BJE számú jogegységi határozatában.

A bűnösség komplex fogalom, törvényi meghatározása nem lenne szerencsés. Inkább a bűnösséget kizáró okok törvényi meghatározásából kell kitűnnie, hogy melyik fogalmi eleme hiányzik. Ugyanígy kell eljárni általában a felelősséget kizáró okok szabályozása során.

A megfelelő kodifikációs technika az lehetne, ha az egyes rendelkezések – a személyre helyezve a hangsúlyt – így vagy hasonlóan kezdődnének: „nem vonható felelősségre, aki...”. A másik lehetőség, amely a cselekményt helyezi előtérbe: nem bűncselekmény az a cselekmény, amely...”

Rátérek – a hatályos Btk. szóhasználatát követve – a büntethetőséget kizáró okokra.

A **gyermekkor** felső határának (a 14. életévek) a leszállítását nem javasolom. De egyetértek azzal, hogy „gyermekbűnözés” elleni fellépés eszköztárszerét tovább kellene fejleszteni.

A **fiatalkor** alsó és felső határa is megfelelőnek látszik. Megfontolandó azonban, hogy a (15 vagy 16 éven aluli) fiatalkorú szellemi fejletlensége esetén mellőzni lehessen a felelősségre vonását, azaz a gyermekkorúakra vonatkozó szabályokat kellene rá alkalmazni.

Másrészt – bizonyos feltételek mellett – lehetővé kellene tenni fiatal–felnőtt korúakra nézve a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alkalmazását. (Ilyen irányú javaslatokat terjesztett a kodifikációs bizottság elé Csemáné dr. Váradi Erika és dr. Lévay Miklós.)

A **tévedés**. A társadalomra veszélyességben való tévedés helyett a tilalomban való tévedésről kellene rendelkezni. Helyesebbnek tartanám, mint már utaltam rá, a hatályos jogtól eltérő olyan törvényi szabályozást, amely szerint a szándékos cselekmény elkövetője, aki gondatlanságból téved a tilalomban, szándékos bűncselekményért felel, de a büntetését korlátlanul enyhíteni lehetne (ún. Schuldtheorie). Ez a megoldás áll összhangban azzal, hogy a szándékosság nem pusztán bűnösségi alakzat, hanem a törvényi tényállás eleme. A tilalomban való nem menthető tévedés nem változtat a cselekmény szándékos jellegén. A menthető tévedés viszont teljesen kizárja a felelősséget.

A **jogos védelem**. A védekező pozícióját kellene erősíteni. Kifejezetten rendelkezni kellene a támadás és a védekezés közötti arányosságról, és az arányosság megsértése esetén inkább a támadó viselje a „kockázatot”, és ne a védekező.

Egyéb büntethetőségi akadályok. Megfontolandó, hogy a hivatali, hatósági jogkör gyakorlása, illetve a hivatásbeli kötelezettség teljesítése az Általános Részben kifejezetten szerepeljen a felelősséget kizáró okok között. Ilyen javaslatot tett dr. Nagy Ferenc a kodifikációs bizottságnak.

A **büntett-vétség felosztást** fenntartandónak vélem, de megjegyzem, hogy igazán minőségi különbség csak a szándékos és a gondatlan bűncselekmény között van. A szándékos vétségek köre megállapodás kérdése.

A szándékos bűncselekmények súlyát jobban kifejezi a konkrét ügyben kiszabott büntetés. Szabadságvesztés és még inkább végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása lényegesen súlyosabb bűncselekményre utal, mint más büntetés vagy

intézkedés alkalmazása. Mindezt a büntett-véttség felosztás felülvizsgálata során érdemes lenne megfontolni.

Halmazat, törvényi egység. A folytatólagosság ismérvei felülvizsgálhatók. Az „azonos sértett sérelmére” ismérv a vagyoni elkövetésményeknél elmaradhatna.

Újabb keletű viták miatt egyértelműen szabályozni kellene, hogy csak olyan cselekmények tartozhatnak-e a folytatólagosság egységébe, amelyek önmagukban is bűncselekmények lennének. (A jelenlegi és helyesnek látszó gyakorlat szerint a szabálysértési értékre stb. elkövetett rész-cselekmények is a folytatólagosság egységébe tartozhatnak.)

Az üzletszerűség újra törvényi egységként való szabályozását aggályosnak tartom. Inkább a tettes életvitelét, motivációját jellemzi és nem a cselekményei közötti összefüggést. A folytatólagosság mellett egy újabb törvényi egység szabályozása egyébként sem lenne célszerű, s ezért nem kívánatos az értékegybefoglalás jogintézményének újra bevezetése sem.

A **kísérelt és az előkészület** szabályozásában jelentős változtatás nem látszik szükségesnek. Megfontolható az alkalmatlan kíséreltetért való felelősség feltételeinek esetleges módosítása. A jogi tárgy veszélyeztetésének teljes hiánya indokolhatja a felelősség mellőzését, egyébként a büntetés korlátlan enyhítésére kerülhetne sor.

A **tettség és a részesség** szabályai lényegében fenntarthatók, de egy lényeges módosítással. Minthogy az elkövetők a tényállásszerű és a jogellenes cselekmény elkövetésében működnek közre, indokolt olyan szabályozás, hogy a felbujtás és a bűnsegély ne csak olyan alapcselekményhez járulhasson, amely bűncselekmény.

A közvetett tettség törvényi szabályozása helyeselhető.

Megfontolandó, hogy a törvény rendelkezzen arról, hogy az ún. személyes körülmények mely esetben hatnak ki más elkövetőre. Ennek jelentősége van annak elbírálásánál, hogy az ún. delicta propria esetében tettes vagy társtettes lehet-e az, akinél nincs meg a törvényben megkívánt személyes minőség.

Felül kellene vizsgálni a társas bűnelkövetési alakzatok jelenlegi szabályait. A számuk túl nagy: csoportos elkövetés, bűnszövetség, bűnszervezet, és emiatt a szabályozás is bonyolult, jogértelmezési nehézségeket okoz.

Egyértelműen rendezni kellene, hogy a társtettség, illetve a különböző társas bűnelkövetési alakzatok megállapíthatóságát miként befolyásolja, ha a cselekményben nem büntethető személy (pl. gyermek, elmebeteg) is közreműködik.

A társtettség, mint már utaltam rá, akkor is megállapítható, ha a szándékos és jogellenes cselekmény elkövetője bűnösség hiányában nem vonható felelősségre. Ugyanez legyen irányadó a többes elkövetés más eseteire, így a csoportos elkövetésre, a bűnszövetségre és a bűnszervezetre is.

A Btk. 15. §-át, amely az eredményért mint a bűncselekmény minősítő körülményéért való felelősségről rendelkezik, fenn kellene tartani, de egyértelműen kifejezésre kellene juttatni, hogy a szándékos alapcselekmény részese is felelősséggel tartozhat az eredményért mint minősítő körülményért, ha arra a gondatlansága kiterjed.

Számos további kérdést, megfelelő idő hiányában, kénytelen vagyok mellőzni. Így pl. az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményért való felelősség szabályozása kifogásolható olyan címen, hogy az objektív felelősség elemeit hozta be büntetőjogunkba. Tény azonban, hogy a Btk. 25. §-ának alkalmazása eddig nem okozott nehézséget a bírói gyakorlatban és nem vezetett méltánytalan eredményre.

GONDOLATOK A BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓK RENDSZERÉRŐL

Több mint egy évezred óta tart a filozófiai és jogi párbeszéd arról, hogy a büntetésnek a megtorlás vagy a nevelés az elsődleges célja, illetve, hogy ezek kombinációjában kell-e keresni a szankciórendszer rendeltetését.

A bűncselekmények büntetőjogi következményeit a bíróságok alkalmazzák, s mert magam bíró vagyok, jogalkalmazóként szólok hozzá a büntetésemeléttel foglalkozó színvonalas és szakmai érvekkel hatásosan alátámasztott, megindokolt előadáshoz.

A büntetőjogi szankciórendszer reformjáról, illetőleg a bűncselekmények büntetőjogi következményeiről most megint időszerű beszélni. Ennek oka a közelmúltban történt kormányváltás, valamint az a várakozás, amely a kormány – előzőtől eltérő – kriminálpolitikai szándékainak törvény formájában történő megjelenése iránt tapasztalható. Napjainkban ez a várakozás a szigorú büntetőpolitika vagy engedékeny büntetőpolitika alternatívájaként merült fel. Tovább aktualizálta ezt a kérdést a távozó miniszterelnöknek a halálbüntetés visszaállítása iránt megfogalmazott kijelentése. Mindez felélénkítette a társadalom érdeklődését, és érthetően mozgásba hozta a szakmai közvéleményt is.

A halálbüntetés visszaállításának – a jelenlevők által jól ismert – nemzetközi kötelezettségvállalások és az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozata miatt nincs szakmai realitása. Csak emlékeztetőül, a visszaállítás fő akadályai a Európai Emberjogi Egyezmény 6. kiegészítő jegyzőkönyve, amelyet nálunk az 1993. évi XXXI. törvény hirdetett ki.

Szankciórendszerünk tehát nem ismeri a halálbüntetést. Megszüntetése azzal a hatással járt, hogy a büntetések hierachiáját meggyengítette, mert az addig kivételes büntetésként ismert halálbüntetés helyett a bírói jogalkalmazás az életfogytig tartó szabadságvesztést kezelte kivételesként, és a határozott ideig tartó szabadságvesztést alkalmazta általános főbüntetésként a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőivel szemben is. Egyszerűsítve ez annyit jelent, hogy az egész büntetés kiszabási rendszer egy fokozattal enyhébb irányban mozdult el. Ez az enyhítési tendencia folytatódott az 1990-es évek elejétől megjelent törvénymódosításokban is. Ezek közül kiemelhető az 1993. évi XVII. törvény, amely a Btk. korábbi szabályozásával szemben a büntetés kiszabás enyhítésének irányába hatott. (A különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorú rendelkezések kiiktatása, a felfüggesztés kedvezményének kiterjesztése.) Az 1993. évi Btk. módosítás iktatta ki a szigorított javító-nevelő munkát és a javító-nevelő munkát is.

A Btk. főbüntetéseinek rendszere ezáltal a szabadságvesztésre, a pénzbüntetésre, és a közérdekű munkára korlátozódott, az utóbbi alkalmazásának aránya elenyésző, elsősorban a fogantatással kapcsolatos nehézségek miatt, bár nem ez az egyetlen ok.

A Btk. büntetőjogi szankciórendszerében a büntetések eszköztára ezért, ha nem is ürült ki teljesen, de szűkült, és a bíró büntetés kiszabási gondolkodása és mozgástere gyakorlatilag a szabadságvesztés és a pénzbüntetés alkalmazására korlátozódott.

A szankciórendszer liberalizálásának irányába ható törvénymódosításokat 1998-tól kezdődően a büntetőjogi felelősségre vonás súlyosítását célzó törvénymódosítások váltották fel. Ennek szükségességét a jogalkotói szándékot feltáró indokolások az ismertté vált bűncselekmények számának és összetételének alakulásában bekövetkezett lényeges és kedvezőtlen változásokkal magyarázták. Vitathatatlan tény, hogy az 1970-es években évente ismertté vált 120 000 körüli bűncselekménnyel szemben 1989-ben már 220 000 bűncselekmény vált ismertté, és két év múlva ez a szám a kétszeresére emelkedett. Az ismertté vált bűncselekmények száma 2000-hez képest 2001-ben 3,3 százalékkal nőtt, mivel 450 673-ról 464 694-re emelkedett. Ezen belül az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények száma 5,7 százalékkal (29 145-ről 30 820-ra) növekedett. A szervezeten elkövetett bűncselekmények száma több mint négy és félszeresére emelkedett. A súlyosabb megítélésű büntettek száma 202 783, ami a megelőző évihez képest 2,8 százalékos emelkedést jelent. A befejezett emberölések szám 203-ról 250-re, az emberölési kísérletek 152-től 153-ra, az erőszakos közönségek 294-ről 321-re emelkedtek. Növekedett továbbá (49,5 százalékkal) az államigazgatás, igazságszolgáltatás és közélet tisztasága elleni bűncselekmények száma is, a 2000-ben elkövetett 10.408-cal szemben 15 558-ra. A vesztegetések száma 527-ről 723-ra emelkedett. A vagyoni elleni bűncselekményekkel okozott kár 95,7 milliárd Ft-ról 113 milliárd Ft-ra növekedett.

A bűncselekmények növekvő tendenciája tehát igazolni látszik azt a jogalkotói szándékot, amely a megoldást a felelősségre vonás szigorításában kereste. Ennek jogalkotói eredménye az 1998. évi LXXXVII. törvény, amelynek számos rendelkezése – a középértékhez igazodó büntetés kiszabás, az összbüntetésbe foglalásra vonatkozó szabályok, a feltételes szabadság kizárása, a büntetési tételek szigorítása – a büntetőjogi felelősségre vonás súlyosítása irányában hatott. Ezeket a jogalkotói elképzeléseket tükrözi a 2001. évi CXXI. törvény (novella) is, amely újra szabályozta a bűn-

szervezet fogalmát, és szigorító rendelkezéseket vezetett be a bünszervezetben öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetőivel szemben.

A bűnözés növekedése tehát statisztikai adatokkal bizonyítható, és jól mérhető mindez a bíróságok ügyforgalmának ugrásszerű növekedésében is. Az 1990-es évek elejétől megkezdődött, egymásnak ellentmondó tartalmú és célú kodifikációs törekvések után most arra kell választ keresni, hogyan tovább, vajon a liberális vagy a szigorú felelősségre vonási rendszer a bűnözés kezelésének megfelelő eszköze.

A korreferátum szűkre szabott ideje miatt csak néhány sarkalatosnak ítélt szemponttal tudok foglalkozni, és azokkal kapcsolatosan kialakult véleményemről próbálok következtetést levonni.

A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása lehetővé tette, hogy a bíróság tényleges életfogytiglani szabadságvesztést szabjon ki, azaz a vádlottat kizárja a feltételes szabadságra bocsátásból. A felmerült aggályokkal szemben a magam részéről, gyakorló bíróként a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, mint lehetőséget szükségesnek, indokoltnak és a magyar bűnözési viszonyokkal szemben fenntartandó szankciók sorában hatékonynak látom. Dogmatikai fejtegetések helyett álláspontom igazolásául a Legfelsőbb Bíróság Bf.V.93/2000. számú másodfokú végzésében kifejtettekre kívánok hivatkozni, mely döntésben a bevezetése után első ízben emelte jogerőre a Legfelsőbb Bíróság a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. A Legfelsőbb Bíróság döntésével a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság elsőfokú ítéletét hagyta helyben, amelyben a terheltet az elsőfokú bíróság különös kegyetlenséggel, több emberen, részben 14. életévét be nem töltött személy ellen elkövetett emberölés büntette miatt, mint visszaesőt életfogytig tartó fegyházbüntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte azzal, hogy a terhelt feltételes szabadságra nem bocsátható.

A jogerős ítéletben megállapított tényállás lényege a következő: A testi épség elleni és más bűncselekmények miatt már többször büntetett terheltet az élettársa és leánya sérelmére elkövetett testi sértés és nemi erőszak elleni bűncselekmény miatt is elítélték. Az e miatt kiszabott szabadságvesztésének végrehajtása alatt élettársa más férfival létesített érzelmi-szexuális kapcsolatot. Feltételes szabadságának próbaideje alatt a terhelt visszatért az élettársa és három gyermekük által közösen lakott lakásba. Miután élettársát eredménytelenül kérte arra, hogy szakítson új kapcsolatával és hozzá visszatérjen, elhatározta, hogy a 33 éves nőt megöli. Kitervelt cselekményét 1999. május 14-én 22 óra körül hajtotta végre. A hálószobában alvó nőt egy fejszével halántékon vágta, majd az előre odakészített ragasztószalaggal a száját betapasztotta, hogy ne tudjon kiabálni. Tettének eredményes végrehajtása érde-

kében villanyt gyűjtött, mire az anyja mellett alvó Gy. K., 9 éves leánya felébredt. A vádlott leánygyermekét fejszével nagy erővel fejbe ütötte, majd a kislányra legalább további hat esetben sújtott le a fejszével. Élettársát ugyancsak a fején a fejsze fókával, illetve lapjával közepes-nagy erővel legalább tizenhat esetben vágta fejbe. Az anyja mellett fekvő 6 éves kisfiát egy esetben nagy erővel úgy ütötte fejbe a fejszével, hogy koponyája betört. A haldokló gyermeket felemelte anyja mellől, az ágy végén keresztbe fektette, és az odakészített műanyag kötöző zsinagból hurkot formált, a kisfiú nyakára tekerte, majd azt addig szorította, míg a gyermek fulladásos halála bekövetkezett. Élettársa és a két gyermekorú sértett a helyszínen életét veszítette. Tettének végrehajtása után a terhelt öngyilkossági gondolattal foglalkozott, de azt nem hajtotta végre, hanem az elfogásáig hátralévő két napot különböző kocsimákban italozással töltötte.

A megyei bíróság döntése szerint a vádlott kiemelkedő tárgyi súlyú, erkölcsileg mélyen elítélendő cselekményeket valósított meg közvetlen hozzátartozói sérelmére. E tettet feltételes szabadság próbaideje alatt követte el, mely feltételes szabadságra a korábbi, szintén súlyos megítélésű bűncselekmény miatt kiszabott büntetés kapcsán került. A megyei bíróság álláspontja szerint arra figyelemmel, hogy a vádlott már három alkalommal valósított meg közvetlen hozzátartozói sérelmére súlyos megítélésű erőszakos bűncselekményt, melyből a legutolsó kiemelkedő tárgyi súlyú, többszörösen is súlyosabban minősülő bűncselekmény volt, úgy határozott, hogy a vádlott nem méltó arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsássák. A bírói álláspont szerint a vádlott személyében rejlő nagyfokú veszélyesség miatt a társadalom tagjainak védelme csak a tényleges életfogytig tartó büntetés alkalmazásával biztosítható, és a generális prevenció sem érhető el másként.

A megyei bíróság büntetést kiszabó rendelkezésének helybenhagyásakor a Legfelsőbb Bíróság a következőkre mutatott rá: „A büntetés kiszabásának részét képezi, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a bíróság ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. A társadalomra veszélyes cselekmények között vannak olyanok, amelyeknek absztrakt veszélyessége a védeni kívánt jogtárgy jelentősége miatt a legsúlyosabb büntetés kiszabását indokolják, mely büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés. Ennek kiszabása akkor indokolt, ha a büntetés célja enyhébb büntetéssel nem érhető el, és a büntetés része a feltételes szabadságra bocsátásból kizárás is. A cselekmény konkrét tárgyi súlya, az elkövető személyének kiemelkedő veszélyessége miatt a társadalom védelméhez fűződő fontos érdek az elkövető végleges elszigetelését teszi szükségessé. Az ilyen büntetés kiszabására általában csak a leg-

súlyosabb, több körülmény folytán is súlyosabban minősülő élet elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben indokolt. A vádlott többszörösen büntetett, olyan visszaeső, akit erőszakos cselekmények miatt ítélték el, és az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az erőszakos cselekményeket – valamint ezek között a legidősebb leánya sérelmére nemi erkölcs elleni bűncselekményt is –, mind a hozzátartozója sérelmére valósította meg. A korábbi nem rövid tartamú szabadságvesztések nem tartották vissza a bűnisméltléstől, legutoljára az emberi élet kioltásának különös kegyetlenséggel történő elkövetésétől sem”.

Az első- és másodfokú bíróság által hozott döntések és az azok indokolásában kifejtettek helyességét vitatni nem tudom. Miként ebben az ügyben, más ügyekben is bíróság elé állnak olyan elkövetők, akikkel szemben a büntetési célok többfélésege közül a legfontosabbat – a társadalom tagjainak oltalmát, biztonságát – kell szem előtt tartani, amely más eszközzel, mint az elkövető végleges elszigetelésével, nem biztosítható. Ezért az életfogytig tartó szabadságvesztés feltételes szabadságra bocsátásból kizárással együtt történő alkalmazásáról – mint a mások létbiztonságára potenciális veszélyt jelentő elemek ártalmatlanná tételének egyedüli törvényes eszközéről –, azaz leg súlyosabb büntetésről nem mondhatunk le.

A különböző büntetési elméletek mindazokat a szempontokat kidolgozták már, amelyek felhasználásával a társadalom védelmének érdekét hatékonyan szolgáló szankciórendszer megoldható. Az elméleteket szaporítani nem szükséges, azzal azonban egyetértek, hogy a büntető szankciórendszer átalakítására, gazdagítására megérett az idő. A büntetéskiszabás vizsgálata során ugyanis nemcsak a „főbenjáró” delictumokra kell gondolni, hanem számos esetben az olyan csekélyebb súlyú bűncselekményekre is, ahol éppen az a bíró legfőbb gondja, hogy a vád tárgyává tett magatartás büntetést érdemel-e egyáltalán avagy sem. Ugyanezek a gondok az intézkedés alkalmazásával kapcsolatban is felmerülnek. Külföldi példákban sokat meríthetünk, és éppen ezért tartom követésre érdemesnek azt a megoldást, amelyet Dr. Nagy Ferenc professzor úr tanulmányából ismertem meg. Ez pedig az értekezésében említett osztrák Btk. 42. §-ában szabályozott rendelkezés, amely „a cselekmény hiányzó büntetést érdemlőségét” állapítja meg, mint a büntetés alkalmazását szükségtelenné tevő okot. Hozzáteszem, hogy ez a rendelkezés akként lenne továbbfejleszthető, hogy az ilyen feltételek megvalósulása esetén még a megrovás intézkedés alkalmazása is szükségtelen lenne.

A büntetőjogi szankciórendszer eszköztárának kiszélesítése érdekében bevezethetőnek tartom a sértettek érdekeit szolgáló sajátos jogkövetkezményt, az önkéntes jóvátételt, illetőleg – a büntetőjogi gondolkodásunktól egyelőre idegen – tetes-áldozat kiegyezést. Úgyszintén hasznosnak

ítélem a több országban már alkalmazott elektronikusan ellenőrzött házi őrizetet is, mint a lehetséges főbüntetések egyikét.

Mivel a Btk. 31. §-a és 83. §-a a büntetés céljáról, illetőleg a büntetés kiszabásának elveiről rendelkezik, nem kell törnünk a fejünket azon, hogy mi is a büntetés célja. A törvény rendelkezéseinek feltétlen tiszteletben tartása mellett ehelyütt elmondhatom, hogy józan logikája és szókimondó tárgyilagossága miatt tartom igaznak és rokonszenvesnek Dr. Szabó András alkotmánybírónak az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozat párhuzamos véleményében kifejtett következő gondolatait: „A büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos vagy nem teljesít be célokat, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet. A bűn büntetést érdemel, a büntetés célja önmagában van: a jogképesség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban. Az arányos büntetés elve kizárja a célbüntetést, mert a célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kívánja meg és teszi lehetővé. Ha például a nevelést vagy a kezelést tekintenék célnak, súlyos bűncselekmény elkövetése esetén is a neveltelenség vagy gyógyíthatóság a mérce, a viszonyítási alap, de nem a tett súlya.

A tettes személyiség-állapota viszont a jogállamban nem lehet a büntetés alapja. A jogépségi büntetés, a megtorló arányos büntetés sokkal humánusabb a látszólag humánus nevelő célbüntetésnél, mert nem érinti a személyiséget, a személyi autonómiát és a lelkiismereti szabadságot. A büntetőjogi büntetéskiszabás logikája nem cserélhető fel a nevelés és a gyógyítás logikájával, ha meg akar maradni az igazságszolgáltatás kereteiben. Az arányos büntetés elve azért is egyedül lehetséges alkotmányos jogállami büntetés, mert egyedül ez fér össze a jogegyenlőség eszméjével. Minden egyéb tekintet a jogegyenlőtlenség deklarálása volna, hiszen szükségképpen az egyén valamilyen személyiségi állapotát vagy státusát tekintené a büntetés zsinórmértékének, és nem a tettet. A megtorló büntetés tiszteletben tartja a személyiséget, mert nem vesz át sem pszichoterápiai, sem gyógyító, sem szociális vagy lelki gondozó szerepet, tehát nem kötelez büntetésként ezekre. Ezek a funkciók szolgáltatásként felkínálандók és felkínálhatók a büntetés végrehajtása során.”

Az eddigieket összegezve, a Btk. büntetőjogi szankciórendszerét beszűkültnek ítélem, ezért szélesítése, gazdagítása indokolt. A differenciáltabb büntetés kiszabása nem elsősorban a leg súlyosabb büntetéssel fenyegetett élet elleni bűncselekmények körében, illetőleg más súlyos megítélésű erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szemben, hanem az össz bűnözés nagyobb hánya-

dát kitevő más természetű bűncselekmények elkövetőivel szemben indokolt.

A külföldi államok szankciórendszeréből átvethető (az előzőekben példaként hivatkozott) célszerű büntetések kodifikálásával a büntetések hatékonysága minden bizonnyal növelhető.

A szankciórendszer megreformálásánál, és ezen belül az új típusú büntetések kodifikálásánál ma is érdemes szem előtt tartani azokat az elveket, amelyeket *Angyal Pál* – Montesquieu, Beccaria és Szemere Bertalan tanításai alapján – a következők szerint állapított meg.

A büntetés legyen:

1. a *társadalmi felfogással megegyező*, azaz ne ütközzék a társadalomnak se emberiség, se erkölcsi, se jogi érzületébe.

2. *Legyen érezhető*, a tettes ébredjen rá, hogy törvényteleniséget követett el és a társadalom rendjét zavarta.

3. *Legyen individualizálható*, a büntetendő cselekmény súlyához és a büntetett egyéniségéhez idomítható.

4. *Legyen személyes*, azaz a tettesen kívül mást ne sújtsjon.

5. *Legyen példás*, ami nem egyenlő az elretentéssel, hanem azt jelenti, hogy érezhető következmények (bajok) révén teremtsen a bűnéstől visszatartó motívumokat.

6. *A speciális prevenció érdekében legyen javító*.

7. *Legyen helyrehozható* (korlátozott értelemben), azaz tartalmazzon olyan joghátrányt, melynek további folyása abban a pillanatban, midőn az elítélt ártatlansága kiderül, megakasztható, az addig szenvedett baj orvosolható legyen.

8. *Végezetül legyen gazdaságos*, azaz arra tekintettel, hogy a büntetés alkalmazása magára az államra is hátrányos, olyan legyen a büntetés, melynek végrehajtása nem okoz nagyobb malumot az államnak s a társadalomnak, mint a büntetendő cselekmény.

Lehet-e általában mindezeket a követelményeket minden büntetésben (szankcióban) valamennyi terhelttel szemben érvényesíteni? Aligha. Lehet-e a büntetés kiszabáskor vagy az azt helyettesítő intézkedés alkalmazásakor arra tekinteni, hogy az éppen hatalomra kerülő, vagy attól megváló társadalmi csoportok felfogása milyen kriminálpolitikai tendenciákat lát vagy nem lát ajánlatosnak? Úgy gondolom, nem.

A büntetés kiszabásnak ügycsoportonként, ügyenként és elkövetőnként más és más lehet a hatása a törvény által kötelezően megfogalmazott büntetési cél, valamint büntetés kiszabási elvek betartása mellett és azok keretei között is. A célok és elvek egyöntetűségét maga a törvény bontja meg, amikor pl. a Btk. 108. §-ában akként rendelkezik, hogy a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják.

Tehát cselekményenként, elkövetőnként a büntetési célok és a büntetés kiszabási elvek közül más és más kaphat hangsúlyt. Van, ahol a megtorlásnak, van, ahol a nevelésnek, van, ahol a reparáció lehetőségét biztosító méltányosságnak és megint máshol a hasznosságnak jut nagyobb jelentőség. A helyes arányok megtalálása a bíró feladata, amelyet jogalkalmazó tevékenységével valósít meg, és ha az arányosság követelménye ellen nem vét, ott képes igazságot szolgáltatni.

A filozófiai gondolatok a büntetőpolitikában úgy találják a megvalósításra, hogy politikai törekvés-ként vállalják a társadalom igényeit, és törvényhozői akarat által emelik jogszabállyá. A jogpolitika tehát a törvényalkotás által hat a büntető jogalkalmazásra, soha nem közvetlenül. A bírót a büntetés kiszabásakor csak az anyagi és eljárási szabályok, valamint lelkiismerete köti. A bűncselekmények büntetőjogi következményeit ezért az ítékezés úgy alkalmazza, hogy törvényi keretek között a tette és elkövetőjére arányosít és egyéniesít.

Nem helyes, sőt kimondottan téves ezért általában felfogott szigorításról vagy globális méretű, mindenre kiterjedő liberalizációról beszélni. Ez ugyanis az ítékezés mechanikus természetét jelentené, tehát valahogy úgy, hogy teszem föl, általában minden ügyben 10 vagy 15 százalékkal szigorúbb vagy ugyanilyen mértékkel enyhébb szankciót kellene alkalmazni. Ez nyilvánvalóan képtelenség, mert az igazságszolgáltatásnak nem ez a természete, és hatékonysága sem mérhető így. A legsúlyosabb, élet elleni bűntettek elkövetőivel szemben változatlanul indokolt lehet (persze nem kivétel nélkül) a törvény szigorának érvényesítése, ezzel szemben szükséges és indokolt a más természetű bűncselekmények megvalósítóival szemben a még nagyobb differenciálást lehetővé tevő joghátrányok alkalmazása. Az új típusú szankciók bevezetésénél fokozott hangsúlyt kell, hogy kapjon a sértettek érdekeinek szolgálata, valamint a közhasznosság követelménye, és megoldandónak tűnik a súlytalan („bagatell”) cselekmények miatt szankciók alkalmazásától eltekintő megoldások kialakítása is.

Éppen ezért a bíró belátására, hatalmára kell bízni a szankciók helyes megválasztását, ennek érdekében a büntetőjogi szankciórendszer gazdagítása, nem pedig szűkítése az indokolt, amelyhez a bíró kezének felszabadítására, nem pedig megkötésére van szükség.

Befejező gondolatként ajánlásul fűzhető a szankciórendszer reformjához Angyal Pál következő intelme:

„A büntetést – mint fegyvert – ma is az igazság adja kezünkbe, melyet azonban csak úgy szabad használnunk, amikor és ahogyan annak alkalmazását a célszerűség kívánja. Az igazság elve azt parancsolja, hogy a büntetett elégtétellel szolgáljon azokért a sérelmekért, amelyeket a társadalmi jogrend okozott”.

HÍREK

TÁJÉKOZTATÓ A KODIFIKÁCIÓS BIZOTTSÁG ÜLÉSEIRŐL

A Kodifikációs Bizottság 2002. június 21. napjára összehívott ülésére már az új Kormány megalakulása után került sor. Az elnök tájékoztatta a Bizottságot arról, hogy az igazságügyi tárca a hatályos Büntető Törvénykönyv és az új büntetőeljárás törvény módosítására kormány-előterjesztést készít elő. A tervezett anyagi jogi rendelkezések elsősorban a büntetés kiszabása körében a bírói mérlegelés lehetőségét célozzák bővíteni, de más jogterületeket is érintenek, így például a kábítószerrel visszaélés tényállásait és a terrorcselekményt.

A Kormányprogram II. fejezetének – a jogalkotást érintő részében – a 3.1 pontja szerint: „A kormányzati ciklus végére reális terv egy modern és egységes Büntető Törvénykönyv megalkotása”. Ennek megfelelően az igazságügy-miniszternek a Bizottsághoz intézett levele is megfogalmazta azt a kívánságot, hogy a kodifikációs munkálatok feszebb ütemben folytatódjanak, annak érdekében, hogy 2004. szeptemberére elkészüljön az új kódex normaszöveg tervezete, és annak társadalmi vitája kezdetét vegye. Erre figyelemmel a Bizottságnak mielőbb meg kell kezdenie a különös részi fejezetek problematikáinak elkészítésére a tudomány és a gyakorlat szakemberei köréből a munkában résztvevők kiválasztását, és a tanulmányok tartalmi követelmény rendszerének felállítását.

A Büntető Törvénykönyv szerkezetéről és a Különös Rész fejezeti felosztásáról a Bizottság csak a problematikák alapján tud majd véglegesen állást foglalni. Minden fejezetről külön problematika készül, a fejezeti felosztást illetően kiindulásként a Bizottság a Dr. Kiss Zsigmond – Dr. Soós László: „Az új Büntető Törvénykönyv egységességének kérdése” című előkészítő tanulmányának a fejezeti felépítését vette alapul, amelyben a szerzők negyvenkét fejezetet határoztak meg. A Bizottság a problematikák elkészítésénél kiemelt szempontként jelölte meg, hogy az térjen ki az európai országok vonatkozó szabályainak bemutatására, mégpedig oly módon, hogy a bemutatáskor az adott jogintézmény koncepcióját tartsa szem előtt és ne pusztán a szó szerinti fordítást tartalmazza, vagyis az is kiderüljön, hogy az adott jogi környezetben mi a célja az adott jogintézménynek és azt miként tölti

be. A problematika befejező részeként a szerzők de lege ferenda szövegjavaslatot tesznek. A Bizottság a tanulmányok kidolgozóinak kezét, s főleg nem gondolataik irányát semmiféle módon megkötni, befolyásolni nem kívánja, éppen ellenkezőleg számít az emberi elme kreativitására és nyitott az új elképzelések iránt.

A problematikák elkészítésére a Bizottság jelöli ki a téma felelősét és az elkészítésben közreműködőket, a tagok által javasolt, illetőleg az egyes témák kidolgozására jelentkező elméleti és gyakorlati szakemberek köréből. A közreműködésre való készsége a tárca körlevele nyomán a megyei bírósági elnökök, a Legfelsőbb Bíróság, a Legfőbb Ügyészség és az Országos Rendőr-Főkapitányság részéről illetékességi területükön felmérték, és erről tájékoztatást küldtek. A Bizottság döntése alapján az Igazságügyi Minisztérium köt szerződést a tanulmányok elkészítésére és összehangolja az egyes témacsoportok munkáját.

A Kodifikációs Bizottság következő ülését 2002. július 5-én tartotta meg, amelyen folytatta a különös részi problematikák kidolgozására vonatkozó követelmény rendszer meghatározását, e körben a történeti áttekintés került be újabb tartalmi elemként, egyes jogintézmények taglalásakor ugyanis megkerülhetetlen a hazai törvényhozási előzmények ismertetése. Az ülésen egyöntetű álláspontként elfogadta a Bizottság, hogy a jogösszehasonlító részben a téma kidolgozásakor mindenképpen utalni kell az európai uniós jogi normák szabályozási megoldásaira és elvárásaira, valamint az Európa Tanács büntetőjogi tárgyú ajánlásaira. Egyes fejezeteknél – a tartalmi összefüggés okán – indokolt az elkészítésre (így például az élet és testi épség elleni, az emberi méltóságot sértő, illetőleg a gazdasági bűncselekményeknél) munkacsoportot létrehozni.

A Bizottság elnöke tájékoztatta a tagokat, hogy Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter Dr. Tóth Mihály egyetemi tanárt, a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem és a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető tanárát bizottsági tagnak kérte fel, aki a felkérést elfogadta. A különös részi problematikák köréből a gazdasági bűncselekmények témakör kidolgozására és összefogására Dr. Tóth Mihályt szándékozik felkérni a tárca.

A kódex kodifikációjának ütemezésében az első lépés az Általános Rész koncepciójának kialakítása. A szakmai vitaanyagok elkészítését illetően, a feladatmegosztásakor a Bizottság első sorban a tárgykörben elkészített előtanulmányok szerzői köréből választotta ki a koncepció előkészítőit. A törvény hatályára vonatkozó rendelkezéseket, a bűncselekmény és az elkövetők részt, valamint a rehabilitáció szabályozási koncepcióját Dr. Wiener A. Imre dolgozza ki. A büntethetőségi akadályok rendszerére vonatkozó részt és a büntetés kiszabást érintő szabályok koncepcióját Dr. Györgyi Kálmán készíti el. A büntetésekre és intézkedésekre vonatkozó rendelkezések koncepcióját Dr. Nagy Ferenc alkotja meg. Az értelmező rendelkezéseket Dr. Kiss Zsigmond dolgozza ki. A fiatalokúakkal kapcsolatos koncepciót Dr. Lévay Miklós és Csemáné dr. Váradi Erika, míg a katonákra vonatkozó rendelkezések koncepcióját Dr. Soós László készíti el.

Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter, aki dr. Dávid Ibolya korábbi igazságügy-miniszter felkérése alapján kezdettől fogva részt vett a Bizottság munkájában, – szándéka ellenére – kötelezettsége miatt nem tudott megjelenni a Bizottságnak a választást követő első ülésén. Levélben köszöntötte a Bizottságot, amelyben mindenek előtt teljes bizalmáról és támogatásáról biztosította a Bizottságot és felkérte a tagokat arra, hogy folytassák működésüket. Kifejezte szándékát, hogy a jövőben – amennyiben lehetőségei engedik – a munkába is szívesen bekapcsolódik. Jelezte, hogy az ügyvédi karból – maga helyett – más kollegát kíván a kodifikációs munkában közreműködésre felkérni. [Erre szeptember hónapban került sor. A Bizottságban való közreműködésre Dr. Bánáti János ügyvéd, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnöke kapott felkérést, amelyet elfogadott.]

Dr. Pázsit Veronika
vezető tanácsos
Igazságügyi Minisztérium

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Dr. Palánkai Tiborné
AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG BÜNTETŐJOGI TÁRGYÚ HATÁROZATAI;
A BÜNTETŐJOG KODIFIKÁCIÓJÁNAK ALKOTMÁNYJOGI ÖSSZEFÜGGÉSEI
I. RÉSZ / 3

Dr. Kiss Zsigmond – Dr. Soós László
AZ ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV KÜLÖNÖS RÉSZÉNEK SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE / 16

FÓRUM

Dr. Berkes György
A BÜNTETŐJOGI FELELŐSÉG FELTÉTELEI / 25

Dr. Kónya István
GONDOLATOK A BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓK RENDSZERÉRŐL / 29

HÍREK

Dr. Pázsit Veronika
TÁJÉKOZTATÓ A KODIFIKÁCIÓS BIZOTTSÁG ÜLÉSEIRŐL / 33

BÜNTETŐJOGI KODIFIKÁCIÓ

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Györgyi Kálmán
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Péter, Dr. Belovics Ervin, Dr. Berkes György, Dr. Borai Ákos, Dr. Bócz Endre,
Dr. Frech Ágnes, Dr. Lévay Miklós, Dr. Márki Zoltán, Dr. Soós László
Főszerkesztő: Dr. Nagy Ferenc – Szerkesztő: Dr. Pázsit Veronika
Kiadja a HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2.

Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a Kft. ügyvezetője • Felelős szerkesztő: Dr. Fekete Réka • Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
A Pannonhalmi Főapátság alapítólevelén található Szent István kézjegynek borítódekorációként való felhasználása
a Pannonhalmi Főapátság engedélyével történt.

Nyomás: Multiszolg Bt.
Felelős vezető: Kajtor Istvánné

HU ISSN 1587-5350

A szerkesztőség címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600
Előfizethető a HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft.-nél.

Előfizetési díj egy évre: 4000 Ft + áfa • 1 szám ára: 1000 Ft + áfa • Megjelenik negyedévente.

Második évfolyam, 2002. 3. szám